

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ 2023.

Београд, октобар 2024.

Садржај

ПРЕДГОВОР	4
ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ	5
ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА	11
ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА.....	20
ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ	28
ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ	35
ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ.....	39
МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА	46
ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	51

Листа скраћеница

АПД – Анкета о потрошњи домаћинстава

ЦСР – Центар за социјални рад

EU-SILC - Анкета о приходима и условима живота (The Survey on Income and Living Conditions – SILC)

МРЗБСП – Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

МБПД – Министарство за бригу о породици и демографију

РЗС – Републички завод за статистику

РЗСЗ – Републички завод за социјалну заштиту

ЦЗЖТЉ – Центар за заштиту жртава трговине људима

НСП – Новчана социјална помоћ

ТНП – Право на помоћ и негу другог лица

ДД – Дечији додатак

ИРК – Интерресорна комисија за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету и ученику

РС – Република Србија

ЕУ – Европска Унија

УН – Уједињене нације

АП КиМ – Аутономна покрајина Косово и Метохија

МУП – Министарство унутрашњих послова

СИПРУ – Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

ЈЛС – Јединица локалне самоуправе

ЗСЗ – Закон о социјалној заштити

ЛПЛУ – Лиценцирани пружаоци услуга у систему социјалне заштите

ПРЕДГОВОР

„Деца у систему социјалне заштите у 2023. години“ је дванаести по реду извештај у којем се представљају статистички подаци о деци у систему социјалне заштите (први извештај је објављен 2013. године). Циљ извештаја је да се путем статистичких података омогући увид у ефекте које систем социјалне заштите постиже када је реч о положају деце у друштву. Сагледавањем потреба деце корисника и праћењем података о поступцима, мерама и услугама из домена социјалне заштите, омогућава се планирање и унапређење социјалне заштите, односно креирање и спровођење политика усмерених на отклањање неједнакости и последица социјалне искључености.

Извештајем се објављују статистички и административни подаци о деци који се прикупљају из неколико извора: установе социјалне заштите – центри за социјални рад, установе за смештај, лиценцирани пружаоци локалних социјалних услуга, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства за бригу о породици и демографију Републичког завода за статистику, Центра за заштиту жртава трговине људима, као и подаци које обједињује Еуростат.

Овогодишњи извештај има значајно мањи број података за 2023. годину јер подаци центара за социјални рад нису објављени због недовољног квалитета и непоузданости.

Извештајем су приказани статистички подаци из следећих области:

1. Деца у систему социјалне заштите – општи показатељи
2. Деца без родитељског старања
3. Деца жртве насиља у породици
4. Деца са проблемима у понашању
5. Деца из породица у кризи
6. Деца са сметњама у развоју
7. Материјално угрожена деца
8. Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије

За анализу стања, доношење одговарајућих мера и праћење њихове реализације неопходно је системско обезбеђивање статистичких показатеља и њихово унапређивање. Републички завод за социјалну заштиту посвећен је изградњи одрживог институционалног оквира за праћење положаја деце у систему социјалне заштите, а ова публикација је допринос тој намери.

Извештај је намењен заинтересованој јавности са намером да укаже на проблеме који изискују деловање система социјалне заштите и друштва у целини, те да подстакне будућа појединачна и примењена истраживања и продубљене анализе.

У Београду, октобар 2024.

в.д. директора
Марина Симовић

ДЕЦА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ – ОПШТИ ПОКАЗАТЕЉИ

Систем социјалне заштите деце у Србији, у складу са основним принципима Конвенције УН о правима детета и са начелима на којима се заснивају релевантни закони у Србији, а посебно Породични закон, Закон о социјалној заштити и Закон о финансијској подршци породици са децом, оријентисан је на остваривање минималне материјалне сигурности и независности, отклањање последица социјалне искључености и превенцију и санирање последица злостављања, занемаривања и експлоатације. Утемељење циљева система социјалне заштите налази се у Уставом Републике Србије гарантованим правима: праву на живот, опстанак и развој, праву на поштовање најбољег интереса детета, праву на једнак третман, односно недискриминацији и праву на уважавање мишљења детета, односно на партиципацији детета.

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја.

Циљеви социјалне заштите уопште, а тиме и социјалне заштите деце, остварују се пружањем услуга социјалне заштите и активностима које предупредују, умањују или отклањају зависност од социјалних служби.

Преглед најважнијих запажања:

- Услед комбинације негативног природног прираштаја и негативног миграционог салда, Србија је једна од земаља са најбржим процесом депопулације на свету¹. Број становника Србије се у последњих 20 година смањио за око 8%, а прогнозе говоре да ће до 2050. године пасти на 5,8 милиона. Према Попису становништва 2022. године, укупан број становника износио је 6.647.003 - 51,4% жена и 48,6% мушкараца².
- Србија се сврстава међу земље са доминантно старијим становништвом – просечна старост укупног становништва у Републици Србији константно расте. У односу на Попис 2011. године, просечна старост повећана је за око годину и по дана³, а у 2023. години износила је 43,8 година, с тим што су жене у просеку старије од мушкараца за око три године - просечна старост жена је 45,2 године, а мушкараца 42,4 године. Просечан очекивани животни век износи 75,6 година.
- Стопа смртности је у 2022. години износила 16 на 1.000 становника, док је стопа живорођења износила 9 на 1.000, што даје негативну стопу раста од 7 на 1.000. У периоду 2018–2022. године, општа стопа нупцијалијета је износила 4,7 на 1.000 становника, а стопа диворцијалитета 1,4 на 1.000 становника. Попис 2022. показује да је у 2022. години број закључених бракова, као и број развода, порастао за 0,2% у односу на претходну годину.
- Смањењу броја становника значајно доприносе миграције. Иако не постоје званични подаци о миграцијама, у последњих десет година број људи који мигрирају из Србије

¹ Wolfgang Lutz, Nicholas Gailey *Depopulation As A Policy Challenge In The Context Of Global Demographic Trends*, United Nations Development Programme (2020),

² Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова. Старост и пол 2022.* (Београд: РЗС, 2023), приступљено 1. октобра 2024. (у даљем тексту: Попис 2022).

³ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>

континуирано расте, дијаспора Србије се процењује на око 14% резидентног становништва, а дознаке на 8% националног дохотка.⁴ Одлив радне снаге представља претњу по општи привредни раст Србије, а посебно ослабљује секторе здравства, образовања и социјалне заштите, односно услуга.

- Старење становништва, односно континуирано смањење броја деце млађе од 15 година, као и њиховог удела у укупном пројектованом становништву Србије⁵ имају економске последице које се протежу од тржишта рада, пензионе политике, преко здравствене заштите до штедње и тржишта капитала⁶.

- У Србији је у 2023. години било 1.150.050 деце, док је удео деце у укупној популацији Србије 17,4% колико износи и десетогодишњи просек (Графикон 1.1). У периоду 2014 – 2023. године број деце у Србији се смањио за 7,3%. Такође, према Попису 2022. дошло је до континуираног пада удела деце у становништву, и предвиђа се да ће се то кретање наставити⁷ - деца чине 17% становништва, старији (особе старости 65 и више година) 22%, а становништво радног узраста (18–64) 61%.

- У току 2022. године⁸ на евиденцији ЦСР је укупно 179.802 деце, а на дан 31.12.2022. године 145.475 деце. У систему социјалне заштите у последњих десет година (Графикон 1.2) забележен је тренд пораста броја деце од 10% у периоду 2013 – 2018., након чега у периоду 2018 – 2022. године следи тренд смањења од 12,3%.

- Стопа деце у систему социјалне заштите у 2022. години је 144,5 на 1.000 деце у популацији РС што је на нивоу десетогодишњег просека који износи 152,3 (Графикон 1.3). Другим речима, у 2022. години 14,5% од укупног броја деце у Србији је било на евиденцији ЦСР, односно остваривало је права, користило услуге или су према њима примењиване мере из области социјалне и породично - правне заштите.

- У регионалној дистрибуцији деце корисника ЦСР присутне су варијације (Графикон 1.4). Највећи удео деце корисника система социјалне заштите у односу на укупан број деце у региону, забележен је у региону Јужне и Источне Србије и Војводине, 18,1% и 16,5% респективно. Најмање деце на евиденцији ЦСР је у региону Београда и износи 10,8%⁹.

- Значајнија одступања од републичког просека уочена су у обухвату деце системом социјалне заштите према областима. Највећи удео деце корисника у 2022. години је забележен у Јужнобанатској, Пчињској, Севернобанатској, Пиротској и Средњобанатској области. У ових пет области удео деце корисника ЦСР је већи од 18% (Графикон 1.5).

- Према последњим објављеним подацима, у 2020. години више од десетине, тј. 10,6%

⁴ Михаил Арандаренко, *Human Capital and the Labour Market Interact in Serbia*, European Training Foundation (ETF), 2021.

⁵ Што се тиче прогностичке варијанте, њено остварење би у 2060. години резултирало са 653 хиљаде младих до 15 година и њиховим уделом у укупном становништву од свега 13,3%. У поређењу са бројем старијих 65 или више година, младих би било више него двоструко мање, а вредност индекса старења би достигла 229 индексних поена, или готово двоструко више него 2010. године.

⁶ Никитовић, 2010

⁷ Подаци из *Профил Републике Србије, октобар 2023*, приступљено 1. марта 2024. [dostupno na www.devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/?lang=en](http://www.devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/?lang=en)

⁸ У наставку поглавља приказани су подаци за 2022. годину због невалидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

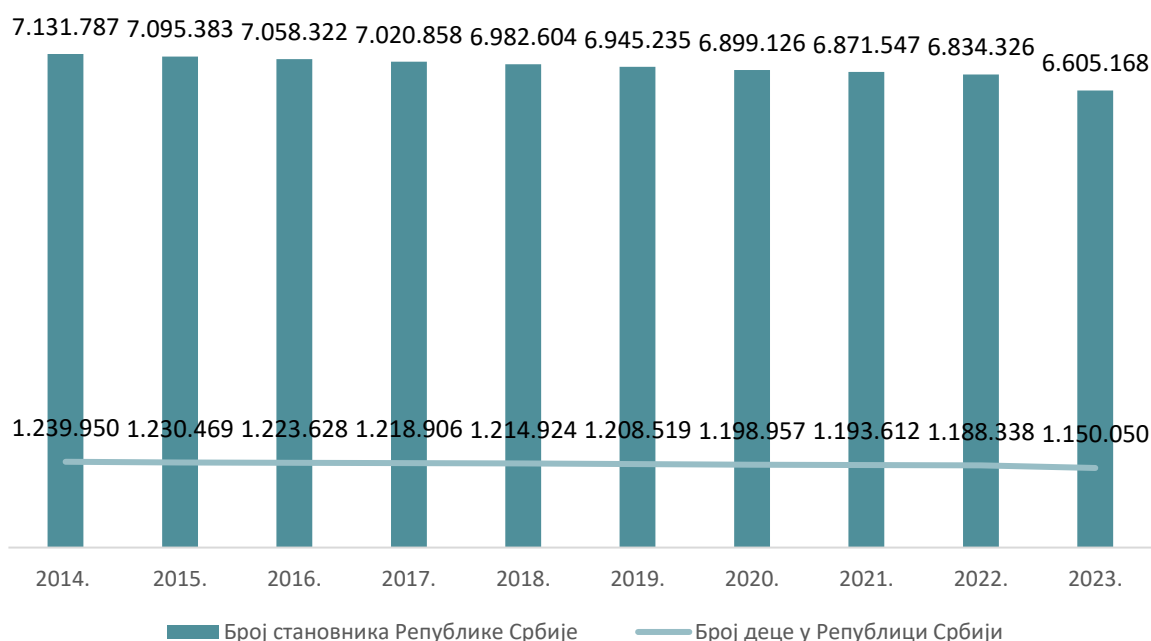
⁹ Подаци ЦСР су у складу са налазима истраживања MICS6, изузев кад је реч о Војводини. Наиме, MICS6 показује да 25,6% деце у Јужној и Источној Србији, као и 20,2% деце у Шумадији и Западној Србији припада најсиромашнијем доходовном квинтилу, док је то случај са само 7% деце у Београду и 12,9% деце у Војводини.

деце старости до 13 година живело је у апсолутном сиромаштву. Такође, на евиденцији ЦСР је континуирано највећи удео деце која припадају корисничкој групи „социо–материјално угрожена деца“ који у 2022. години износи 50,3% (Графикон 1.7).

- У 2023. години стопа ризика од сиромаштва износила је 19,9%, и у односу на 2022. годину нижа је за 0,3 процентна поена. Стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености износила је 27,2%, и у односу на 2022. годину нижа је за 1,8 п. п¹⁰. Према типу домаћинства, највишу стопу ризика од сиромаштва, као и претходних година, имала су домаћинства која чине две одрасле особе с троје или више издржаване деце – 34,7%, а најнижу стопу ризика од сиромаштва имала су домаћинства која чине три или више одраслих особа – 13,3%. Стопа сиромаштва деце у 2023. години износила је 19,9, док је поређења ради у Словенији износила 10,0, а у Чешкој 11,6.

- Добровољни национални извештај о напретку у остваривању Циљева одрживог развоја (ЦОР) указује на неуједначен напредак у достизању потциљева који се тичу деце¹¹. База података УНИЦЕФ-а о напретку показује да је, од 45 потциљева, 13 остварено, 12 и даље захтева веома велике напоре, један захтева велике напоре, а два захтевају само просечне напоре. Међутим, за 14 потциљева још нема расположивих података за праћење напретка, а за још 3 није утврђена циљна вредност¹².

Графикон 1.1 – Становништво и број деце у популацији Републике Србије, 2014 - 2023.

Извор: РЗС - Процене становништва

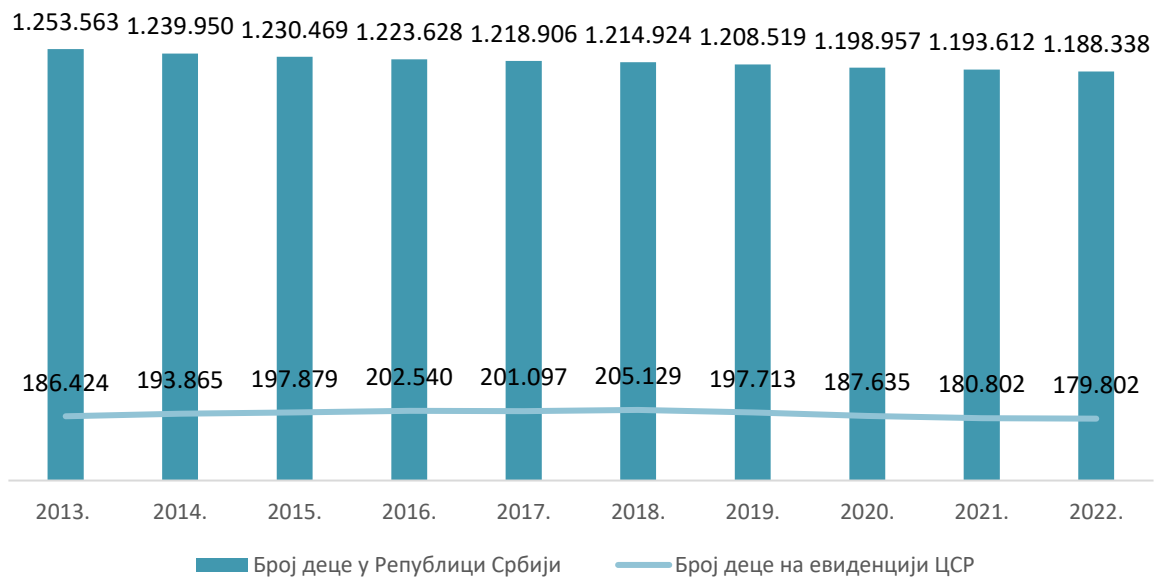
¹⁰ РЗС, Саопштење *Сиромаштво и социјална неједнакост, 2023*, на:

<https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=15328&a=01&s=0102?s=0102>

¹¹ Републички завод за статистику, *Добровољни национални извештај Републике Србије о спровођењу Агенде за одрживи развој 2030*, РЗС (2019) и Републички завод за статистику, *Leave No One Behind* РЗС (2021).

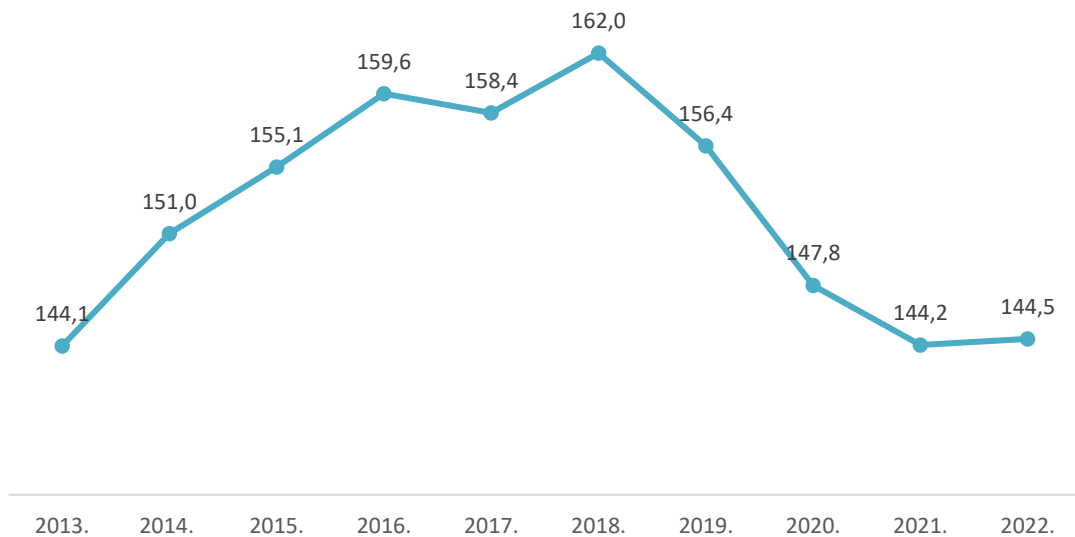
¹² UNICEF Child-related SDG indicators: Serbia, Child-Related SDG Progress Assessment for Serbia – UNICEF DATA

Графикон 1.2 - Деца у систему социјалне заштите у односу на укупан број деце у Републици Србији, 2013 – 2022.

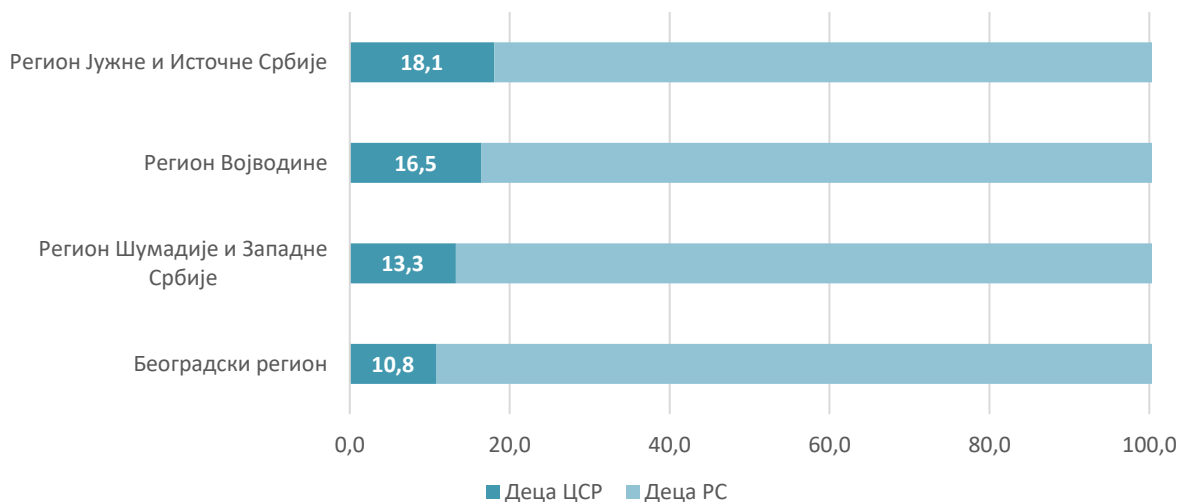
Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.3 – Стопа деце у систему социјалне заштите, 2013 – 2022. (на 1.000 деце у популацији РС), (%)

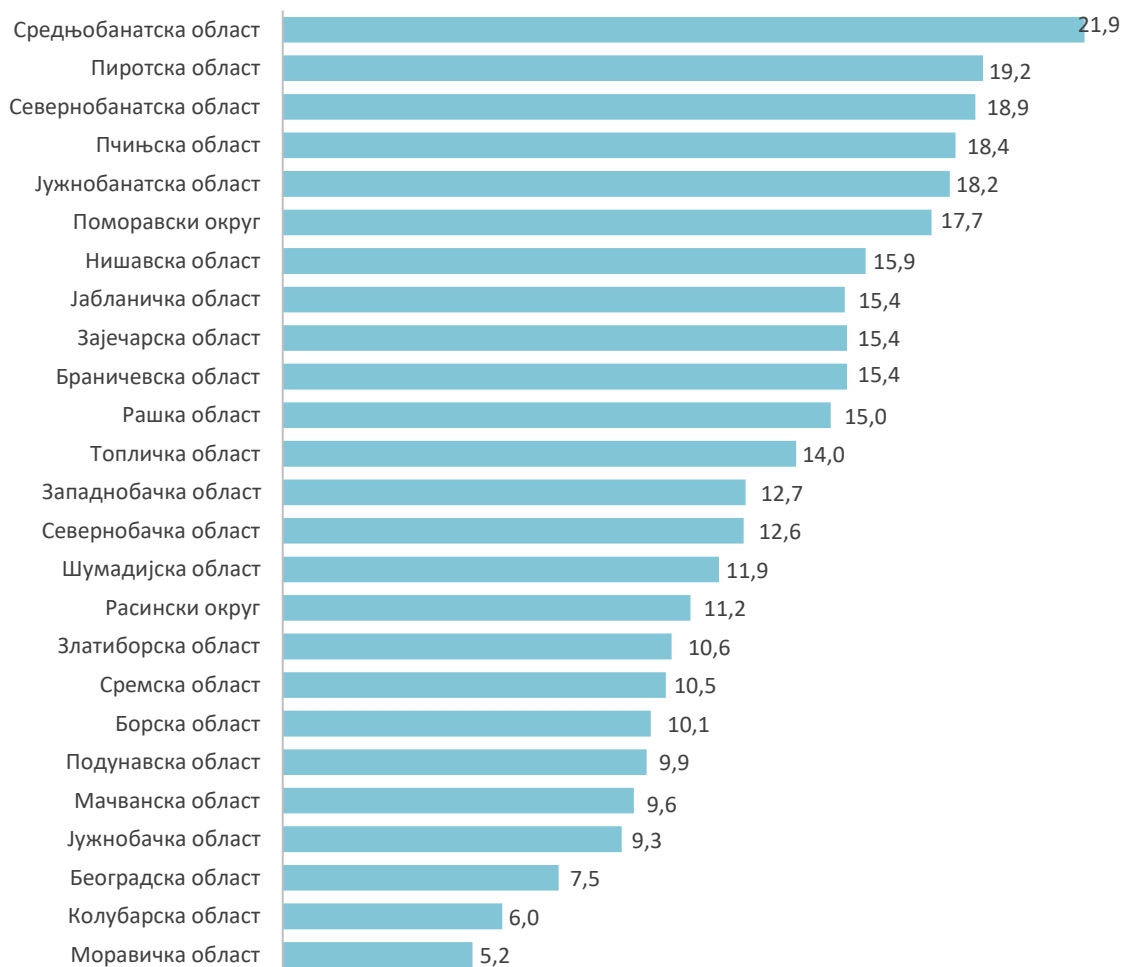
Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 1.4 – Удео деце у систему социјалне заштите у популацији деце по регионима, 2022. (%)

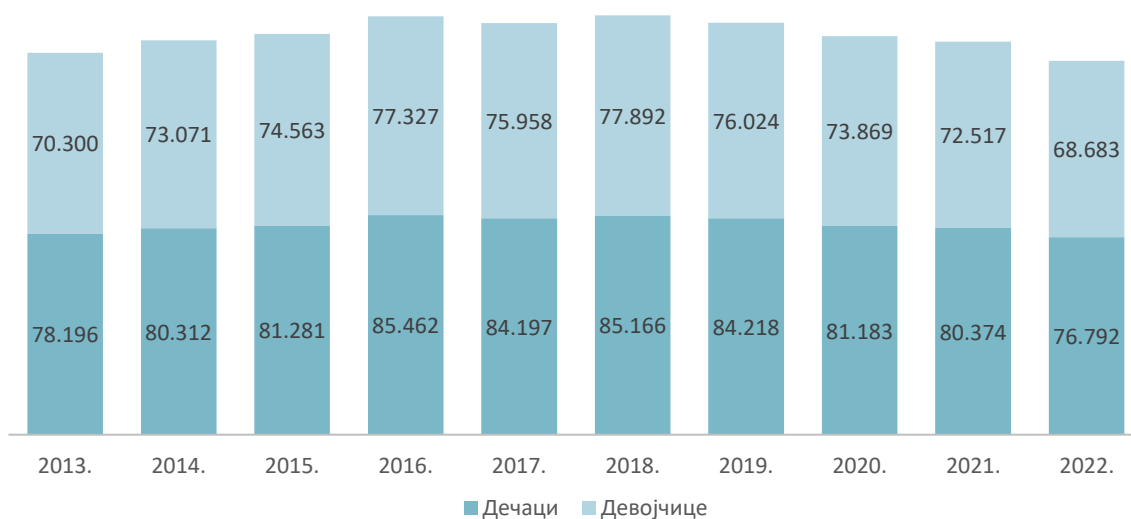
Извор: Извештаји ЦСП, РЗС Витална статистика

Графикон 1.5 – Удео деце у систему социјалне заштите у популацији деце по областима, 2022. (%)

Извор: Извештаји ЦСП, РЗС Витална статистика

Графикон 1.6 - Деца на евиденцији ЦСР према полу, 2013 - 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 1.7 - Деца на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2022. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА БЕЗ РОДИТЕЉСКОГ СТАРАЊА

Децом без родитељског старања сматрају се сва деца која не живе бар са једним од родитеља, без обзира на разлоге и околности¹³, а родитељско старање је дефинисано као „чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање те управљање и располагање имовином детета“¹⁴.

Деца без родитељског старања представљају посебно осетљиву групу корисника права и услуга социјалне заштите¹⁵. У складу са нормативним оквиром Републике Србије видови заштите деце без родитељског старања су¹⁶:

- Старатељство
- Усвојење
- Обезбеђивање смештаја

Старатељство је посебан облик породично-правне заштите намењен деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи¹⁷. Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о детету, већ правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права детета у складу са његовим интересима. Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом детета, детету под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од стручних радника органа старатељства.

Усвојење се заснива одлуком органа старатељства. Усвојити се може само малолетно дете, дете које нема живе родитеље; чији родитељи нису познати или је непознато њихово боравање; чији су родитељи потпуно лишени родитељског права или су потпуно лишени пословне способности и дете чији су се родитељи сагласили са усвојењем¹⁸.

Смештај деце без родитељског старања се деци без родитељског старања обезбеђује у циљу даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу или осамостаљивања. Основни видови смештаја деце без родитељског старања су: (1) сроднички старатељски смештај, (2) породични смештај, односно смештај у хранитељску породицу, (3) домски или резиденцијални смештај у установу за смештај (домови за децу и младе и установе за васпитање деце и омладине) и (4) смештај у прихватилиште.

Сроднички старатељски смештај подразумева формални, одобрени и надгледани породични смештај детета са сродником који је и законски старатељ детета, без хранитељског аранжмана. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе. Нормативни контекст даје

¹³ Смернице УН за алтернативну бригу о деци (United Nations Children`s Fund, 2009b, тачка 28 а).

¹⁴ Породични закон, члан 68. Тачка 2 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁵ Закон о социјалној заштити, члан 41 („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

¹⁶ Поред наведених видова заштите, деци без родитељског старања обезбеђује се и накнада трошкова боравка у предшколској установи што је обрађено у поглављу „Издаци за дечију заштиту из буџета РС“

¹⁷ Породични закон, члан 124 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

¹⁸ Породични закон, чланови 88-91 („Сл. гласник РС“ бр. 8/2005, 72/2011 - др. закони 6/2015)

предност смештају деце у сродничке породице, који је значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности.

Породични смештај – хранитељство је мера заштите детета без родитељског старања или детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима. Старање преузима породица која је одабрана, обучена, одобрена и лиценцирана те надгледана у погледу чувања и подизања деце. Хранитељи преузимају непосредну бригу о детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању у циљу његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици или дуже, док се не осамостале.

Услуге домског смештаја пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице нити кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита¹⁹.

Услуге смештаја у прихватилиште пружају се најдуже у трајању до шест месеци: деци жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деци жртвама трговине људима; деци у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којој је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга²⁰.

Услуга становање уз подршку²¹ доступна је најдуже две године деци и младима узраста између 15 и 26 године који по престанку смештаја (у установи социјалне заштите, хранитељској породици, установи за васпитање деце и омладине или установи за извршење кривичних санкција), не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да започну самосталан живот²².

Преглед најважнијих запажања:

- У 2023. години 6.299 деце без родитељског старања је у оквиру система социјалне заштите живело у формалним облицима смештаја у породицу (породични смештај/хранитељство, смештај код хранитеља сродника и смештај код старатеља) и домском смештају (смештај у дом и прихватилиште), (Графикон 2.1). Од укупног броја 5.516 или 87,6% је живео у различитим облицима смештаја у породицу, а 783 или 12,4% је на домском смештају који укључује смештај у установу за смештај и смештај у прихватилиште.
- Континуирано, највише деце без родитељског старања збрињава се у оквиру хранитељских породица – у 2023. години 74,5%. 58,5% деце је код хранитеља, а 16% живи са сродницима хранитељима (Графикон 2.2). Значајан ресурс за збрињавање деце су и сродничке старатељске породице које чине у просеку 15,4% породица у

¹⁹ Закон о социјалној заштити, чл. 51, 52. („Сл. гласник РС“, бр. 24/2011)

²⁰ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, члан 25 и 26. („Службени гласник“, бр. 42/2013-23, 89/2018-43, 73/2019-213)

²¹ У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

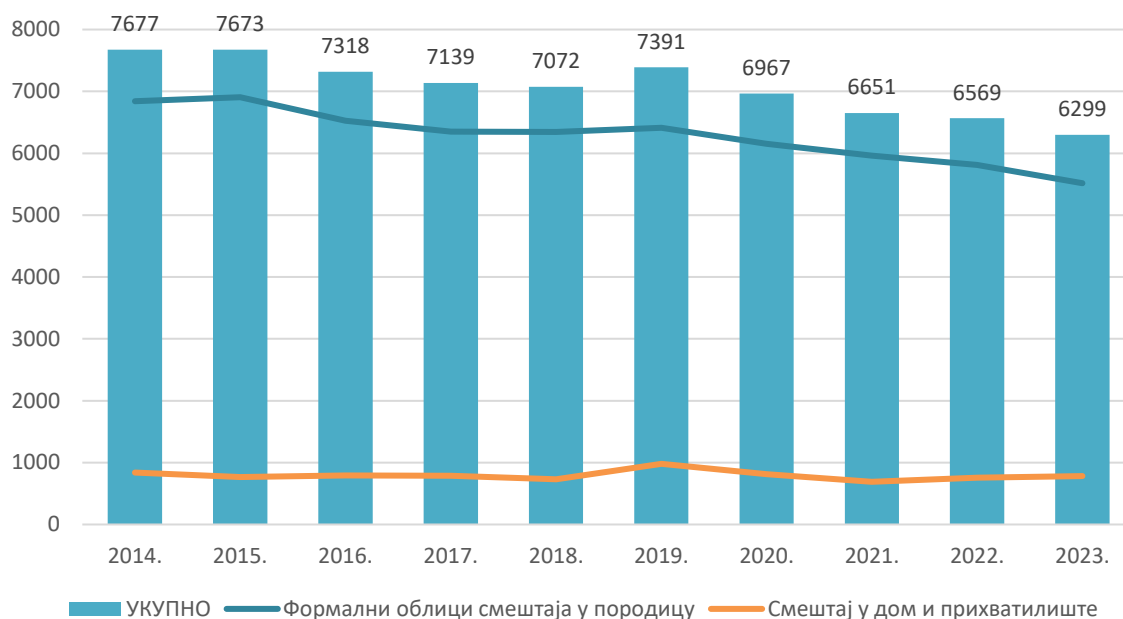
²² Члан 88 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, („Сл. гласник РС“, бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

којима дете живи са неким од сродника (бабе, деде, тетке, ујаци, итд.). Старатељ сродник који брине о детету без родитељског старања нема на располагању довољно услуга за подршку, осим из домена ЦСР. Ова категорија корисника заслужује посебну пажњу система социјалне заштите, с обзиром да специфичне потребе за подршком имају и старатељи и деца.

- У 2023. години услуге породичног и домског смештаја користило укупно 5.260 деце без родитељског старања – 89,2% деце је на породичном, а 10,8% на домском смештају (Графикон 2.3).
- Стопа деце на породичном и домском смештају у 2023. години износи 529 (на 100.000 деце у популацији) и испод просека је других ЕУ и ЦИС земаља (Графикон 2.4).
- Стопа деце на домском смештају је међу најнижим у Европи, а у поређењу са ЕУ и ЦИС земљама је такође значајно испод просека (стопа деце на домском смештају у Србији износи 50, а просек је 216,7) (Графикон 2.5). Такође, настављен је тренд смањења стопе деце на домском смештају – у протеклих 10 година смањење од 32,4%.
- Старосна структура деце на домском и породичном смештају је стабилна (Графикони 2.6 и 2.7). Удео деце до три године на смештају у установама за домски смештај у 2023. години износи 5,9%.
- У 2023. години забележен је највећи број пријема деце на домски смештај у протеклих десет година (202 деце је смештено на домски смештај), док је удео прекида домског континуирано низак и износи само 8%. Такође, настављен је неповољан тренд премештаја деце унутар система, деца из домског смештаја најчешће прелазе у другу установу за смештај, а деца са породичног смештаја у другу хранитељску породицу или установу. Континуирано најмањи број деце се враћа у биолошку породицу што је неповољан тренд.
- На дан 31.12.2022. године²³, на евиденцији центара за социјални рад 4.302 деце без родитељског старања је под старатељском заштитом.
- У току 2022. године ЦСР је као орган старатељства применио мере старатељске заштите за 593 деце. Међу разлозима примене старатељске заштите у претходних пет година, са просеком од 61,8%, доминира лишавање родитеља родитељског права, односно пословне способности (Графикон 2.8).
- У 2022. години дужности старатеља за 54,2% деце под старатељством обављали су сродници или хранитељи, а 45,8% деце је под непосредним старатељством (старатељ је стручни радник у ЦСР) што није повољно са аспекта заштите интереса деце (Графикон 2.9).
- У току 2023. године усвојено је 61 дете, што је најнижи број усвојења у последњих 10 година и смањење од 68,6% (Графикон 2.10), а 13 усвојења су међународна (Графикон 2.11).
- Кад је реч о услугама које се обезбеђују са локалног нивоа, у 2023. години ниједно дете без родитељског старања није користило услугу становања уз подршку у 2023. години, а услуге смештаја лиценцираних прихватилишта за децу користило је 217 деце.

²³ У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због неваљидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

Графикон 2.1 - Деца без родитељског старања на смештају, 2014 – 2023.

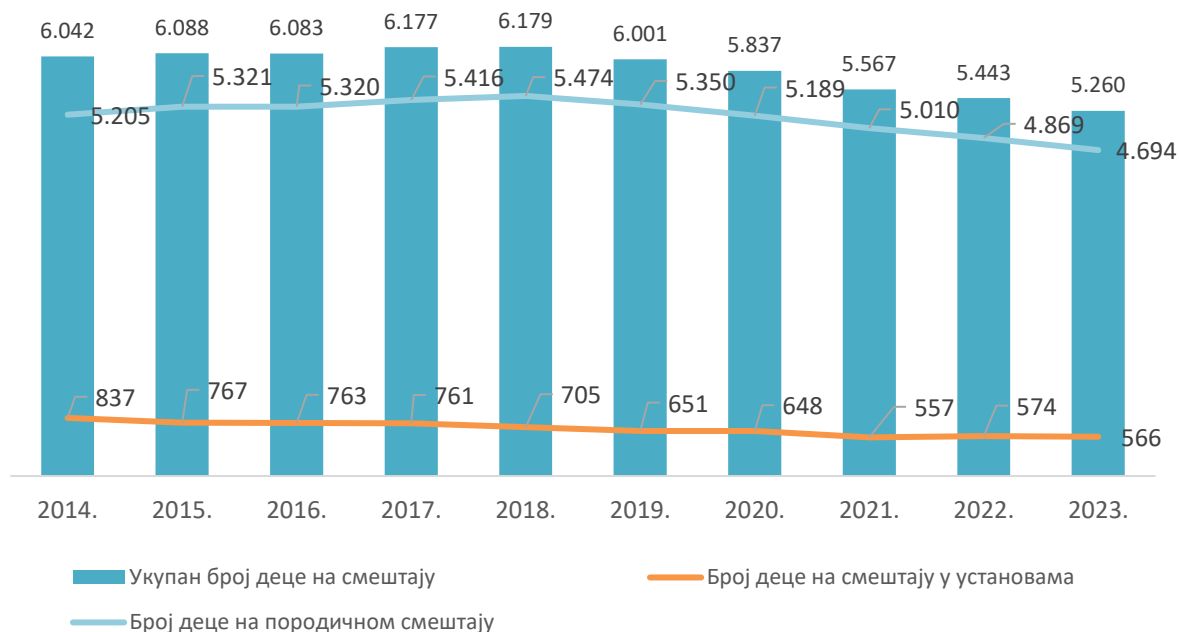
Извор: Извештаји ЦСР, Извештаји установа за смештај, Извештаји ЛПЛУ, МРЗБСП

Графикон 2.2 - Деца без родитељског старања према врстама смештаја, 2023. (%)

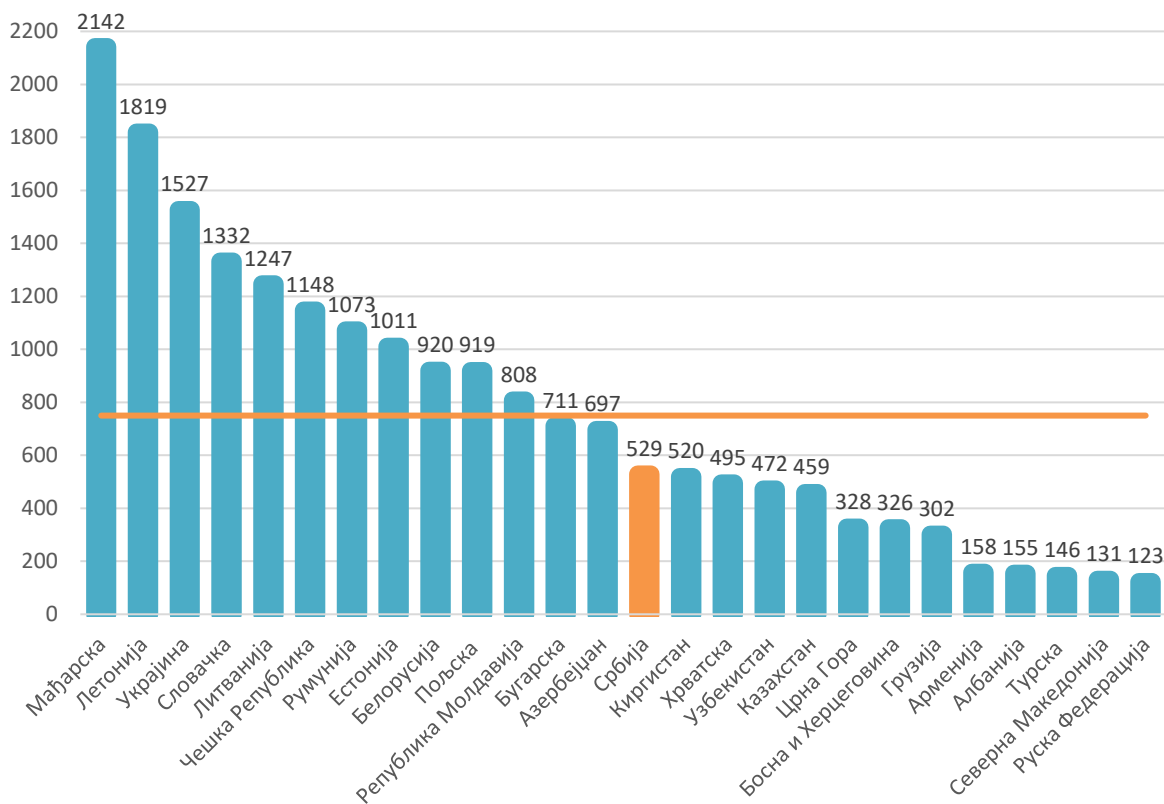
Извор: Извештаји ЦСР, Извештаји установа за смештај, Извештаји ЛПЛУ, МРЗБСП

Графикон 2.3 - Деца без родитељског старања на домском и породичном смештају, 2014 - 2023.

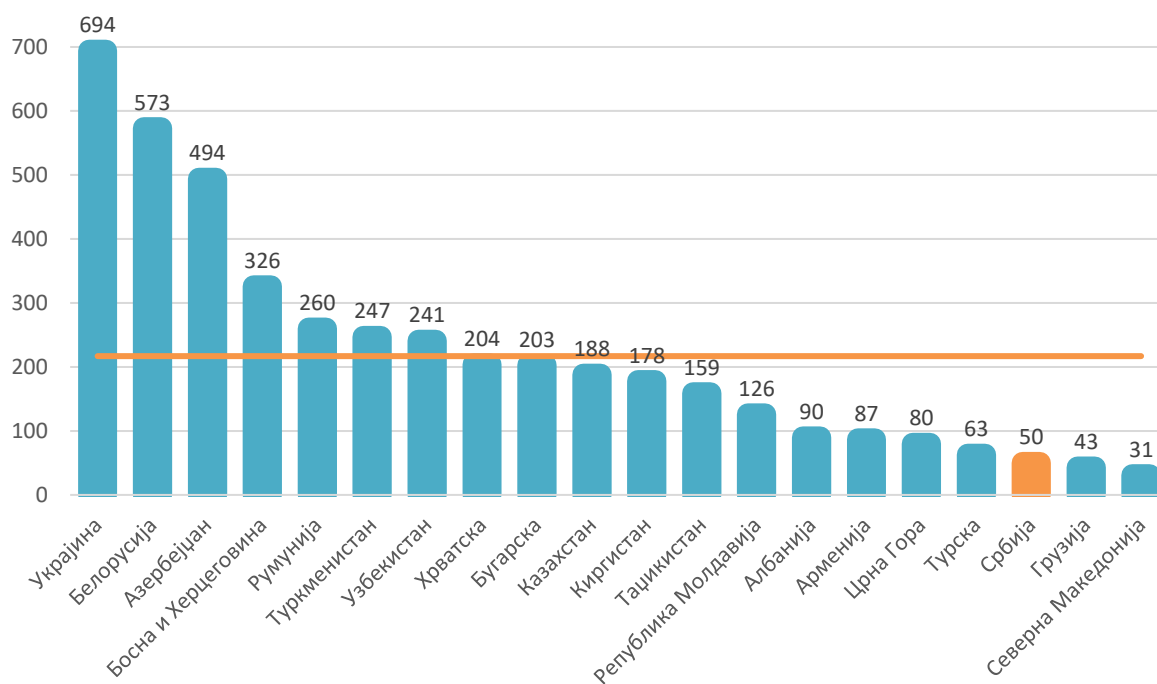
Извор: МРЗБСП

Графикон 2.4 - Стопа деце на породичном и домском смештају у 2023., %

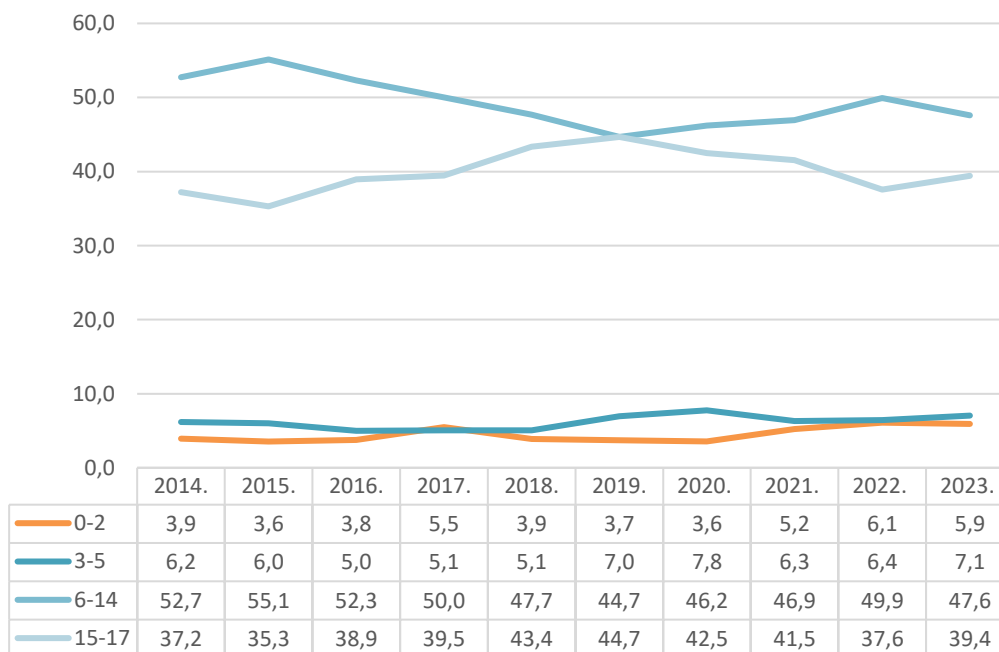
Извор: TransMONEE database

Графикон 2.5 - Стопа деце на домском смештају у 2023., %

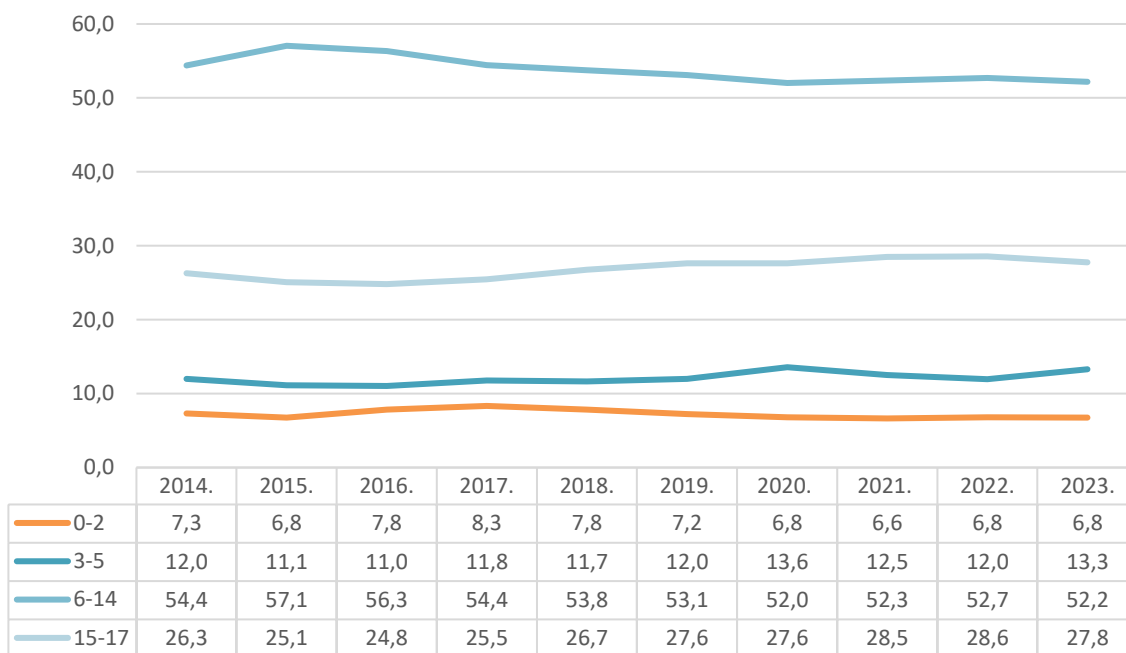
Извор: TransMONEE database

Графикон 2.6 - Деца без родитељског старања на домском смештају према узрасту, 2014 - 2023. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 2.7 - Деца без родитељског старања на породичном смештају према узрасту, 2014 - 2023. (%)

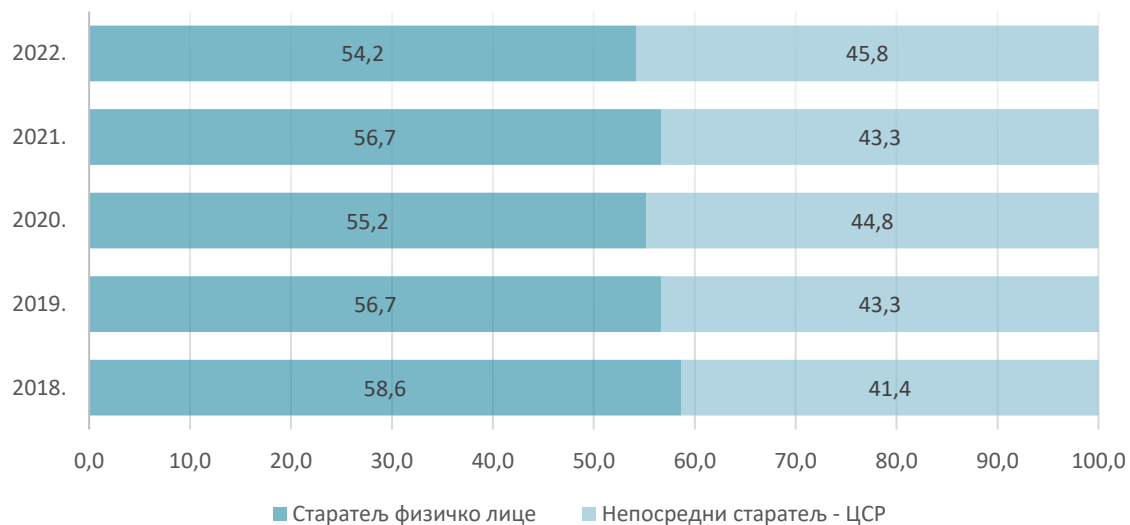
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.8 - Деца без родитељског старања према разлозима примене старатељске заштите, 2018 - 2022. (%)

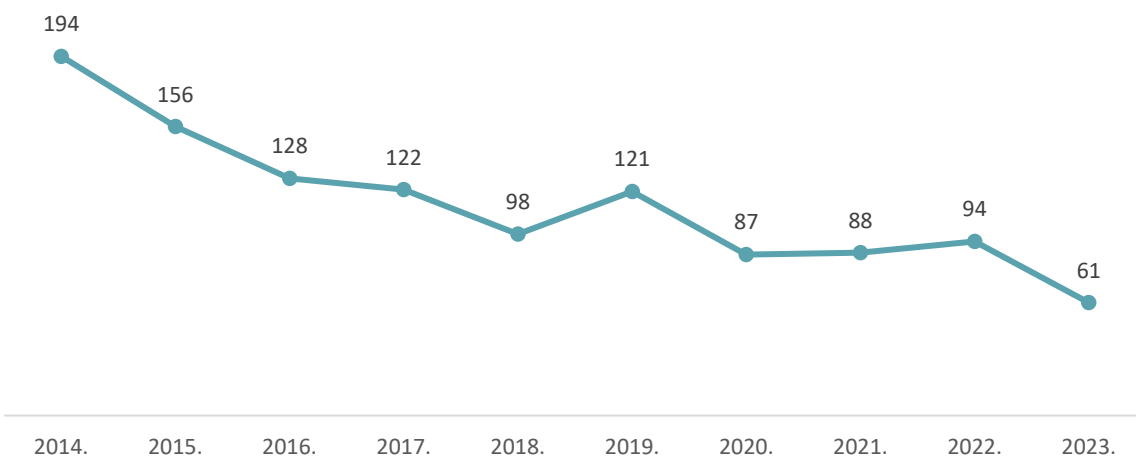
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.9 - Деца без родитељског старања према вршиоцу дужности старатеља 31.12., 2018 - 2022. (%)

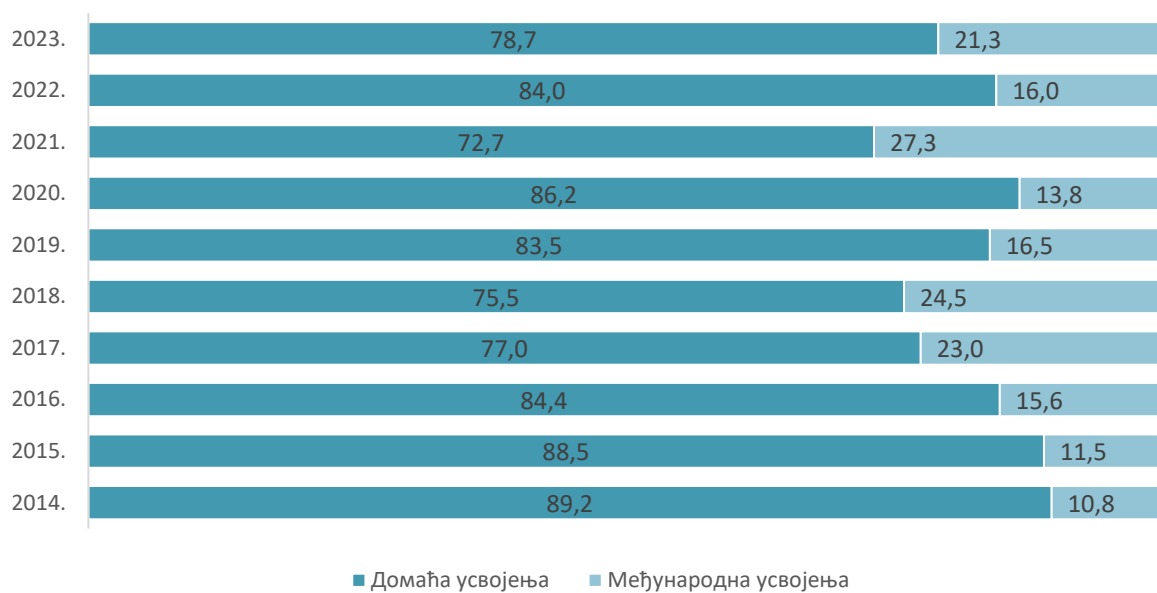
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 2.10 - Број усвојене деце, 2014 – 2023.

Извор: Министарство за бригу о породици и демографију

Графикон 2.11 - Усвојена деца према врсти усвојења, 2014 – 2023. (%)

Извор: Министарство за бригу о породици и демографију

ДЕЦА ЖРТВЕ НАСИЉА

Деца жртве насиља и занемаривања су жртве злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су им физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њима непосредно стара.

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је уређено Законом о социјалној заштити, Законом о спречавању насиља у породици и Породичним законом, а одређено је и као кривично дело и регулисано Кривичним закоником²⁴.

Насиље у породици над децом може да се испољава у различитим облицима:

- 1. Физичко насиље:** подразумева коришћење делова тела или оружја ради претње, казне, контролисања или повређивања друге особе.
- 2. Емоционално насиље:** састоји се у озбиљној претњи да ће се напасти живот или тело члана породице и подразумева застрашивање, констатно критиковање, потцењивање, различите оптужбе, емоционално уцењивање, стварање несигурности код жртве, вербално злостављање, узнемиравање, малтретирање, итд.
- 3. Сексуално насиље:** подразумева сваку повреду полне слободе и морала, сваки вид деградирања и понижавања на сексуалној основи, сваки вид присиљавања на сексуални однос и силовање.
- 4. Економско насиље/експлоатација детета:** подразумева одузимање новца и вредних ствари, контролисање зараде, забрану да се запосли и оствари сопствене приходе, наметање обавезе сталног подношења детаљних извештаја о трошењу новца и др.
- 5. Занемаривање:** подразумева запостављање дететових базичних физичких и психолошких потреба које може изазвати озбиљна оштећења здравља и развоја, пропусти родитеља или старатеља да обезбеде адекватну храну, смештај и одећу, пропусти у заштити детета од физичких повреда или опасности, као и небезбеђивање одговарајуће медицинске неге или лечења и напуштање детета.

Систем социјалне заштите жртвама насиља сматра и децу жртве дечијег брака, дечијег рада и трговине људима. **Дечији брак** је брак у којем је бар један од партнера дете²⁵ чиме се крше права детета, посебно девојчица, угрожава психофизичко здравље и излаже различитим ризицима (насиље у породици, трговина људима, прекид школовања, сиромаштво и економска зависност). **Злоупотреба дечијег рада** односи се на рад који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете, неповољно утиче на образовање детета, а може укључивати и опасан рад²⁶. **Трговина људима, односно децом** дефинише²⁷ се као врвовање, превозење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње, силе, других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или

²⁴"Службени гласник РС", бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19

²⁵Инструкција о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова, број: 551-00-00 100/20 19-14

²⁶Према Уредби о утврђивању опасног рада за децу ("Службени гласник РС", број 53 од 30. маја 2017.) опасан рад је штетан по здравље, безбедност или морал деце.

²⁷ Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (2005), Република Србија ратификовала је Конвенцију Савета Европе о борби против трговине људима 2009. године (Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 19/2009).

тешког положаја, давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у сврху експлоатације²⁸²⁹.

Услуге социјалне заштите за децу жртве насиља су:

- Услуге **смештаја у прихватилиште**³⁰ пружају се најдуже у трајању до шест месеци деци жртвама насиља у породици, злостављања или занемаривања; деци жртвама трговине људима; деци која се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.
- **Услуга свратишта** доступна је деци која живе или раде на улици те се сматрају жртвама занемаривања или злостављања и добровољно затраже или пристану на услугу.
- **Услуге СОС телефона за жене са искуством насиља**³¹ (национална СОС линија за девојчице и жене жртве родно заснованог насиља) је бесплатна телефонска СОС линија која покрива територију целе земље и оперативна је 24 часа 365 дана у години, ради пружања помоћи, консултација и подршке у поверљивој форми и уз поштовање анонимности.
- **Услуга становања уз подршку** је доступна најдуже годину дана жртвама трговине људима са навршених 15 година живота.

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2022. године³² у ЦСР је забележен наставак тренда пораста броја пријава насиља над децом (Графикон 3.1), међу којима у 44,6% случајева доминирају пријаве за емоционално насиље (Графикон 3.2).
- Удео девојчица и дечака за које је пријављено насиље је готово изједначен у свим врстама насиља у десетогодишњем периоду, изузев код сексуалног насиља где је континуирано доминантан удео пријава насиља над девојчицама (Графикони 3.3 – 3.6).
- Међу поступцима које су ЦСР предузимали у 2022. години у циљу заштите деце у случајевима насиља у породици, 66,8% поступака и мера односи се на мере и интервенције из домена рада ЦСР (Графикон 3.7).
- Укупан број поступака које је ЦСР покренуо по службеној дужности пред судом је у 2022. години износио 856 што је за 7,5% више него у 2013. години, и за 27,2% мање него у 2021. години.
- У 2023. години у лиценцираним прихватилиштима за жртве насиља у породици³³ евидентирано је 197 деце, уједначене полне структуре (Графикон 3.8).

²⁸ Кривични законик РС ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), члан 388, став 1.

²⁹ У том смислу облици трговине људима су: радна експлоатација, принудни рад, принудни брак, трговина људима ради усвојења, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, принудна проституција или неки други облик сексуалне експлоатације; трговина органима, коришћења у оружаним сукобима.

³⁰ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Службени гласник РС“, бр.42/2013, 89/2018.).

³¹ У складу са Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуге СОС телефона за жене са искуством насиља („Службени гласник РС“, бр. 93 од 13. новембра 2015, 90 од 26. јуна 2020.).

³² У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због неваљидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

³³ Шест лиценцираних пружалаца услуге прихватилиште за жртве насиља: Београд, Крагујевац, Панчево, Лесковац, Врање, Ниш.

- У 2023. услуге лиценцираних пружалаца услуге свратиште користило је укупно 360 деце улице (Графикон 3.9) са доминатним учешћем деце основношколског узраста.
- Услугу лиценцираних пружалаца услуге СОС телефона за жене са искуством родно заснованог насиља у 2023. години користило је 89 девојчица, што је за 97,8% више него у 2019. години.
- У 2023. години ЦСР су евидентирали укупно 182 деце жртава дечијег брака (Графикон 3.10.) Доминирају девојчице узраста од 16 до 17 година са просечним петогодишњим уделом од 70,5%. Образовна структура деце је веома неповољна³⁴.
- У 2023. години у ЦСР евидентирано је укупно 33 деце жртава злоупотребе дечјег рада. Сва деца су била изложена већем броју штетних или опасних околности или су били укључени у опасне делатности током рада (Графикон 3.11). Од укупног броја деце, 25 је било укључено у просјачење. Починиоци злоупотребе дечјег рада су најчешће родитељи.³⁵ Злоупотреба дечјег рада је чешћа у домаћинствима са нижим приходима. У истраживању о деци изложеној злоупотреби дечјег рада³⁶ разлог рада за 70% деце старости од 15-17 година је „допуњавање породичних прихода“.
- У 2023. години ЦЗЖТЉ је формално идентификовао 41 дете жртве трговине људима, односно 62,1% идентификованих жртава трговине су деца³⁷. Доминирају девојчице са 70,7% просечне старости од 12 година. Удео деце у укупном броју жртава трговине људима је највећи од постојања Центра (у 2022. години износио 40%). Деца су најчешће експлоатисана кроз принуду на просјачење, а затим сексуално, кроз принуду на вршење кривичних дела, принудне бракове и радну експлоатацију. Према извештају, нарочито су угрожена деца без родитељског старања, идентификовано је троје деце која су експлоатисана док су била на смештају у установи социјалне заштите (експлоатација се није одвијала у самој установи). У току су поступци идентификације за још 6 деце на смештају.
- У Прихватилишту за жртве трговине људима при Центру за заштиту жртава трговине људима, у 2023. години боравиле су четири девојчице.
- Услугу становања уз подршку за жртве трговине људима пружа само један лиценцирани пружалац, НВО „Атина“ из Београда који је у 2023. години пружао услугу двома девојчицама узраста од 15 до 17 година.

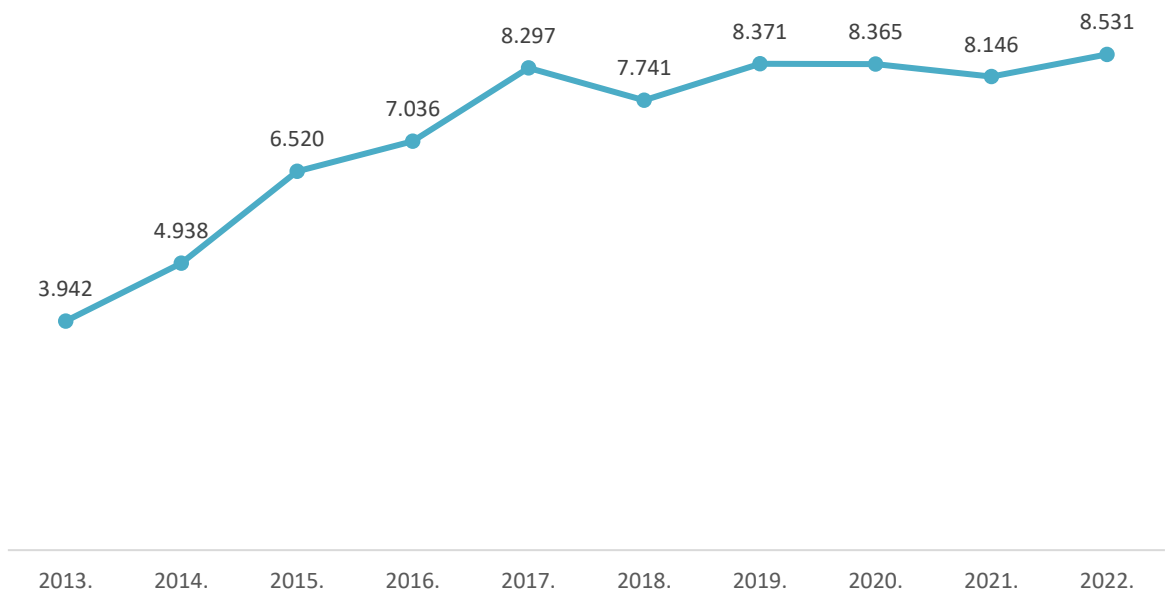
³⁴ Извештај о деци жртвама дечијег брака у 2023. години доступан је на сајту РЗСЗ, <https://www.zavodsz.gov.rs/media/2759/5-izve%C5%A1taj-o-radu-csr-2023-de%C4%8Diji-brakovi.pdf>

³⁵ Извештај о деци жртвама злоупотребе дечијег рада у 2023. години доступан је на сајту РЗСЗ, <https://www.zavodsz.gov.rs/media/2814/8-izve%C5%A1taj-dr-2023-8042024.pdf>

³⁶ Републички завод за статистику, *Извештај о злоупотреби дечијег рада 2021*, РЗС/МОР (2023)

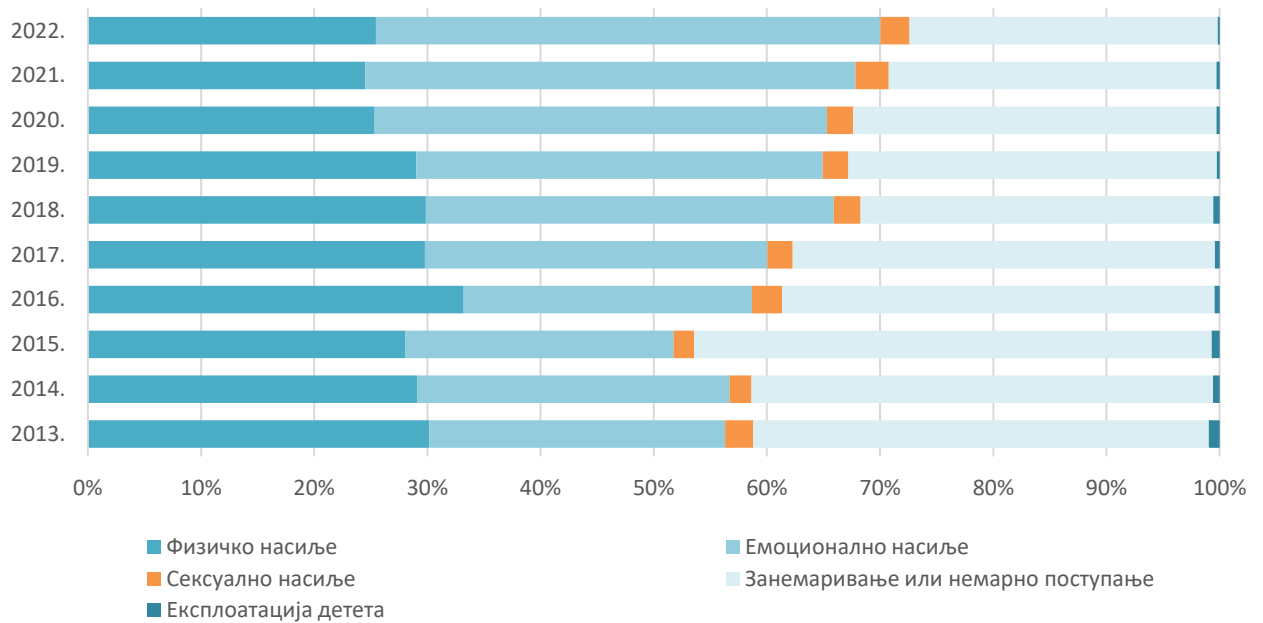
³⁷ <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>, приступљено 14. септембра 2024. ЦЗЖТЉ је евидентирао укупно 66 жртава трговине људима што је навећи број у последњих пет година. У поређењу са 2021. годином, број идентификованих жртава порастао је за 43,5%, а највећи пораст је забележен код радне експлоатације и принуде на просјачење

Графикон 3.1 - Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР, 2013 – 2022.

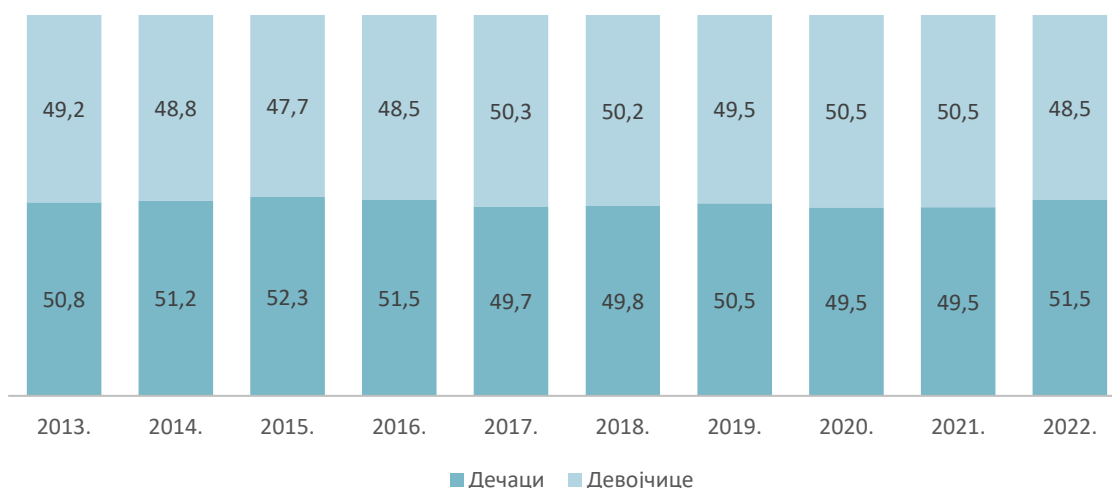
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.2 - Пријаве насиља над децом на евиденцији ЦСР према врстама насиља, 2013 - 2022. (%)

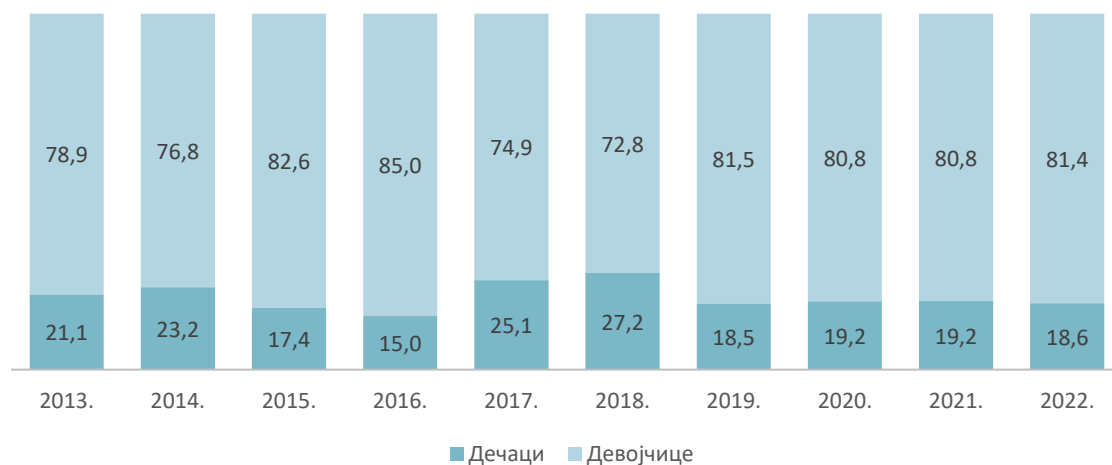
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.3 - Пријаве физичког насиља над децом према полу, 2013 – 2022. (%)

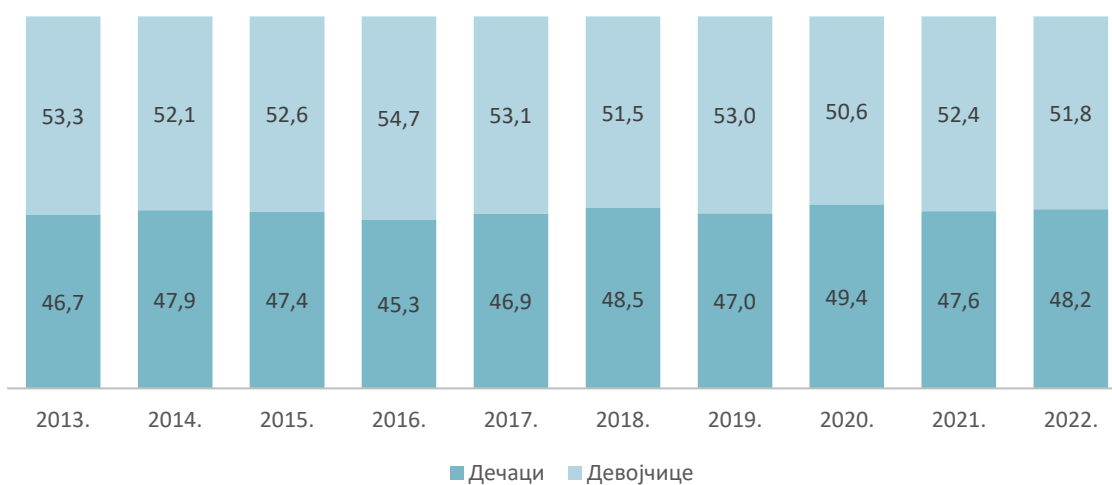
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.4 - Пријаве сексуалног насиља над децом према полу, 2013 – 2022. (%)

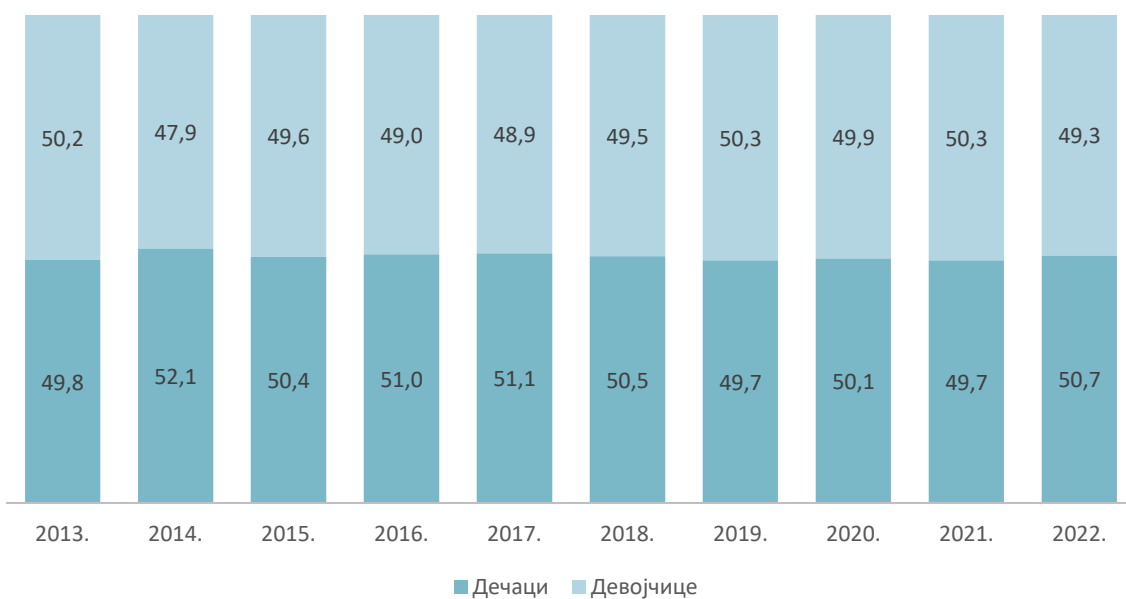
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.5 - Пријаве емоционалног насиља над децом према полу, 2013– 2022. (%)

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.6 - Пријаве занемаривања деце према полу, 2013 – 2022. (%)

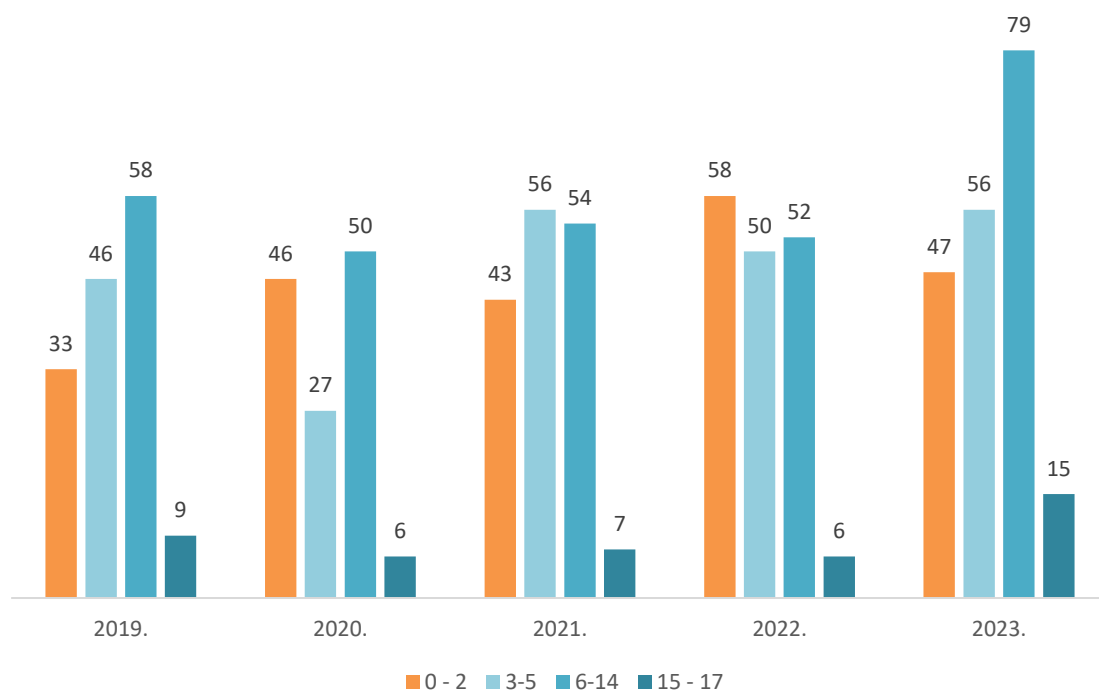
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.7 - Поступци које је ЦСР предузео за заштиту деце жртава насиља, 2022.

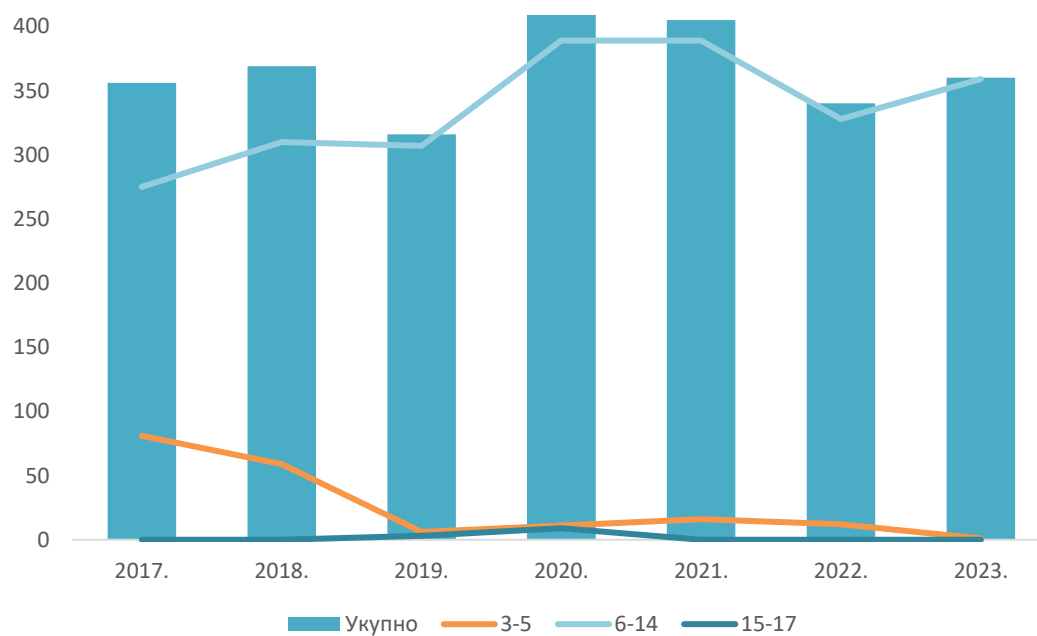
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 3.8 - Деца у лиценцираним прихватиштима за жртве насиља према узрасту, 2019 - 2023.

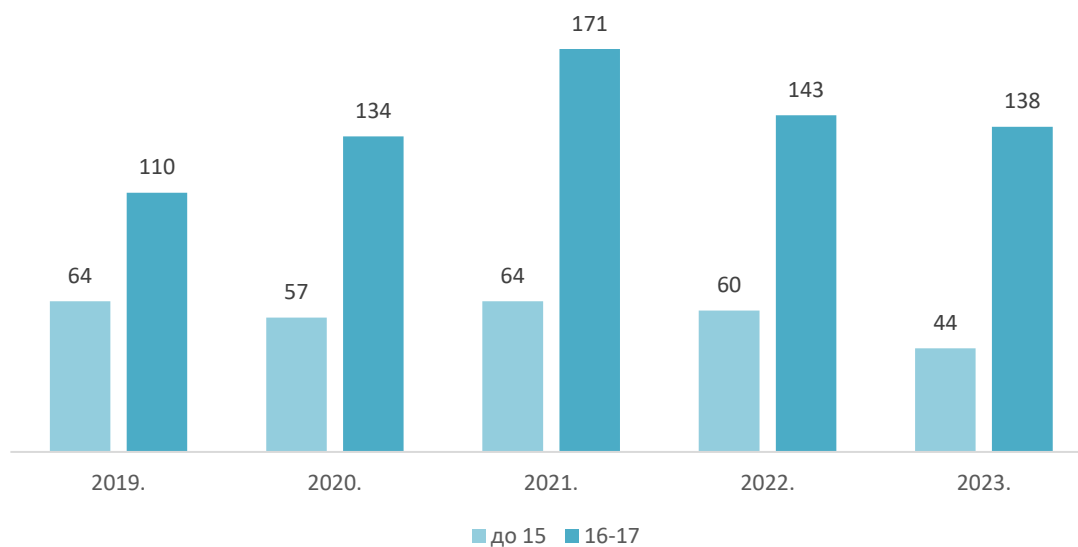
Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.9 - Деца улице у лиценцираним свратиштима према узрасту, 2019 - 2023.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 3.10 - Деца жртве дечјег брака према узрасту, 2019 - 2023.

Извор: РЗСЗ – Извештај о деци жртвама дечјег брака на евиденцији ЦСР

Графикон 3.11 - Деца жртве злоупотребе дечјег рада према изложености штетним условима, опасним околностима и делатностима на раду, 2023. (%)

Извор: РЗСЗ - Извештај о деци жртвама злоупотребе дечјег рада на евиденцији ЦСР

ДЕЦА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

У пословима заштите малолетника у употреби су термини „малолетници са проблемима у понашању“ и „малолетници у сукобу са законом“. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица под термином „деца“ подразумева искључиво узраст од 0-14 година, док се у социјалној заштити термин „деца“ односи на узраст од 0-18 година.

Како би се обезбедило разумевање термина из домена кривично-правне заштите, у овом делу извештаја, користе се термин малолетници – за сву децу до 18 година старости. Млађим малолетницима се сматрају деца од 14 до 16 година, а старији малолетници од 16 до 18 година.

За потребе годишњег извештавања, односно ефикаснијег прикупљања података, дефинисане су следеће две категорије:

Малолетници са проблемима у понашању су деца са проблемима у понашању у школи, са родитељима, старатељима и заједницом и малолетници који својим понашањем угрожавају себе и околину, односно малолетници који се суочавају са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дроге или других опојних средстава, а нису починили кривична дела нити прекршаје.

Малолетници у сукобу са законом (Кривични и Прекршајни закон) су малолетници који су у контакту са кривично-правним системом због сумње, оптужбе или осуде да су починили кривично дело.

Детету које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа закон³⁸. Кривично одговорна су деца узраста од 14 до 18 година живота, према којој се, као и млађим пунолетним лицима, од 18 до 21 године, могу изрећи васпитне мере од стране суда, а ангажовање центра за социјални рад, као органа старатељства, је обавезно.

Врсте кривичних санкција³⁹

Малолетницима за учињена кривична дела могу се изрећи **васпитне мере, казна малолетничког затвора⁴⁰ и мере безбедности⁴¹**. Млађим малолетницима могу се изрећи само васпитне мере. Старијим малолетницима могу се изрећи васпитне мере, а изузетно може се изрећи казна малолетничког затвора. Под условима предвиђеним законом малолетницима се могу изрећи мере безбедности.

Васпитне мере које суд може изрећи су:

- Мере упозорења и усмеравања: судски укор и посебне обавезе,
- Мере појачаног надзора: појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља, појачан надзор у другој породици, појачан надзор од стране органа старатељства, појачан

³⁸ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

³⁹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.)

⁴⁰ Члан 60 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

⁴¹ Члан 79 Кривичног законика ("Сл. Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника,

- Заводске мере: упућивање у васпитну установу⁴², упућивање у васпитно - поправни дом⁴³, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.

Малолетници који учествују у извршењу кривичних дела

Према детету које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година не могу се изрећи кривичне санкције⁴⁴ ни применити друге мере предвиђене законом. У односу на малолетне учиниоце кривичних дела суд може применити васпитне налоге и предузети кривичне санкције⁴⁵.

Васпитни налог је посебна мера која нема карактер кривичне санкције, чија сврха није покретање кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела или обустава поступка, већ да се васпитним налогом утиче на правилан развој малолетника, јачање његове личне одговорности и превенира даље чињење кривичних дела. ЦСР у улози органа старатељства, учествује у свим поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела, као и према млађим пунолетним лицима (до 21 године) и у реализацији васпитних налога и васпитних мера.

Услуге социјалне заштите

Деци и младима који су у сукобу са законом, родитељима, школом или заједницом, према нормативима доступне су услуге смештаја (смештај у установе за васпитање деце и омладине и смештај у прихватилиште), дневне услуге у заједници - **услуга дневног боравка** на начин који не омета њихово школовање или одлазак на посао како би се унапредио квалитет живота корисника у властитој социјалној средини кроз одржање и развијање социјалних, психолошких и физичких функција и вештина, како би се у што већој мери оспособили за самосталан живот⁴⁶.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2022. години⁴⁷ на евиденцији ЦСР је укупно 14.219 малолетника са проблемима у понашању и у сукобу са законом - број малолетника са проблемима у понашању је 6.230 а број малолетника у сукобу са законом износи 7.989 (Графикон 4.1).
- У 2022. години број малолетника испод старосне границе кривичне одговорности (14 година) која имају проблеме у понашању и која су извршила кривично дело износио 2.522 – 1.667 малолетника са проблемима у понашању и 855 малолетника починилаца

⁴²Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите ("Службени гласник РС", бр.16/2012 и 12/2013) у систему социјалне заштите основане су три установе социјалне заштите за васпитање деце и омладине у Београду, Књажевцу и Нишу.

⁴³Члан 21 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица. У надлежности Министарства правде, Управе за извршење кривичних санкција постоји Васпитно-поправни дом у Крушевцу.

⁴⁴Члан 4 Кривичног законика ("Службени Гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).

⁴⁵Члан 5 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица, ("Службени гласник РС", број 85 од 6. октобра 2005.).

⁴⁶Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Службени Гласник РС“, бр. 42/2013 од 14.05.2013. године, ступио на снагу 22.05.2013.).

⁴⁷ У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због неваљидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

кривичних дела (Графикони 4.2 и 4.3). Удео малолетника до 14 година у укупном броју малолетника са проблемима у понашању и сукобу са законом је континуирано висок и у 2022. години износи 17,7%. Реч је о посебно осетљивој категорији за коју не постоји организована подршка, превентивни програми и третмани.

- Укупан број пријављених кривичних дела која су извршили малолетници је у 2023. години био 2.598 и већи је за 8% у односу на 2022. годину⁴⁸.

- У 2022. години, укупан број малолетника према којима су изречене васпитне мере износио је 3.495: најзаступљеније су мере упозорења и усмеравања⁴⁹ са 53,5% и мере појачаног надзора⁵⁰ са 42,1%, заводске мере⁵¹ су заступљене са 4,4% (Графикон 4.4).

- У 2022. години малолетницима је изречено укупно 1.166 судских укора и 703 мере посебне обавезе (Графикон 4.5).

- У 2022. години изречено је 1.223 васпитних мера појачаног надзора (Графикон 4.6).

- На дан 31.12.2023. у установама за васпитање деце и омладине је 42 малолетника (Графикон 4.7), од којих је 75% упућено од стране органа старатељства, док за остале постоји одлука суда (Графикон 4.8). Иако оптужнице за најтежа кривична дела против живота и тела у периоду 2018–2022. године нису испољиле тренд раста, број деце која су осуђена на заводске мере је у истом периоду порастао (са 75 на 84).

- Диверзиони програми и мере ресторативне правде се неуједначено спроводе, делом због разлика у спремности и капацитету тужилаца за то, а у неким ЈЛС нема одговарајућих програма за малолетне учиниоце кривичних дела⁵². Нема довољно програма за оне са вишеструким проблемима и програма за малолетне учиниоце кривичних дела испод старосне границе кривичне одговорности, а скоро да уопште нема програма за оне са комплексним проблемима менталног здравља.⁵³ Број васпитних мера посебне обавезе изречених у току 2022. године износи 620.

- Мере безбедности су најмање заступљена врста мера за малолетнике, а број ових мера према старијим малолетницима у 2022. години износи 24.

- У 2022. години изречено је 697 васпитних налога (Графикон 4.9). Примена васпитних налога је у паду: након што је достигла 9,5% у 2017. години, пала је на 7,6% у 2022. години.

- У току 2022. године 57 малолетника је упућено у васпитно-поправни дом Крушевац⁵⁴.

- У 2022. години изречено је седам кривичних санкција малолетничког затвора према старијим малолетним лицима.

- Услуге дневног борава за децу и младе са проблемима у понашању које пружају лиценцирани пружаоци услуга је у 2023. години користило 100 деце са проблемима у понашању што је за 27,5% мање него у 2019. години (Графикон 4.11).

⁴⁸ Републички завод за статистику (2023) *Малолетни учиниоци кривичних дела*, <https://www.stat.gov.rs/vesti/20240712-maloletni-ucinioci-krivicnih-dela-2023/?s=1401>

⁴⁹ Судски укор и мере посебне обавезе.

⁵⁰ Појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља; појачан надзор у другој породици; појачан надзор од стране органа старатељства и појачан надзор уз дневни боравак.

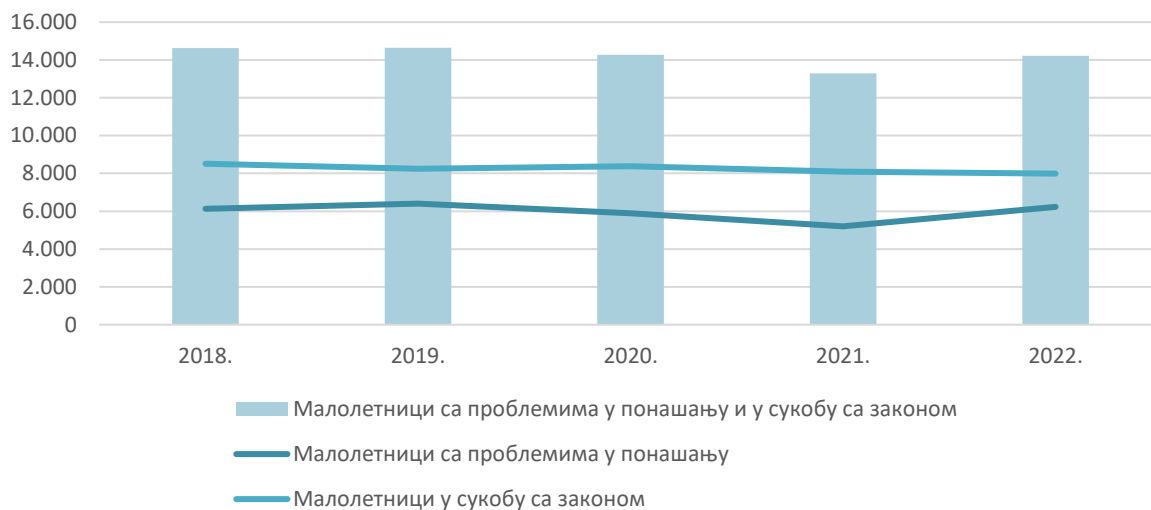
⁵¹ Упућивање у васпитну установу; упућивање у васпитно-поправни дом; упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање.

⁵² Ситуациона анализа права и положаја деце и адолесцената у Србији, УНИЦЕФ (2024).

⁵³ Унапређење статуса и квалитета третмана деце у сукобу са законом у Србији, РЗСЗ (2022). <https://www.zavodsz.gov.rs/sr/biblioteka/ostala-izdanja-zavoda/unapre%C4%91enje-statusa-i-kvaliteta-tretmana-dece-u-sukobu-sa-zakonom-u-srbiji/>

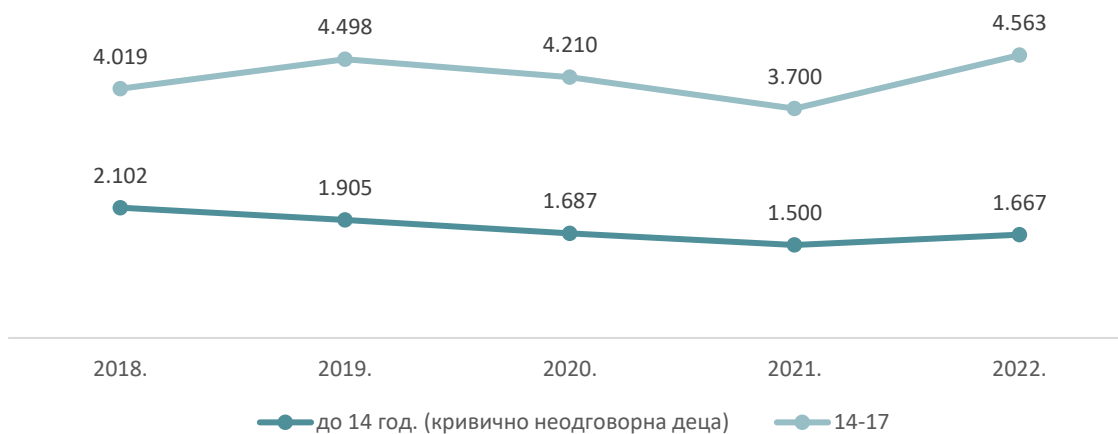
⁵⁴ Васпитно поправни дом Крушевац је једина васпитно-поправна установа на територији Републике Србије.

Графикон 4.1 - Малолетници са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2018 – 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.2 – Малолетници са проблемима у понашању на евиденцији ЦСР према узрасту, 2018 – 2022.

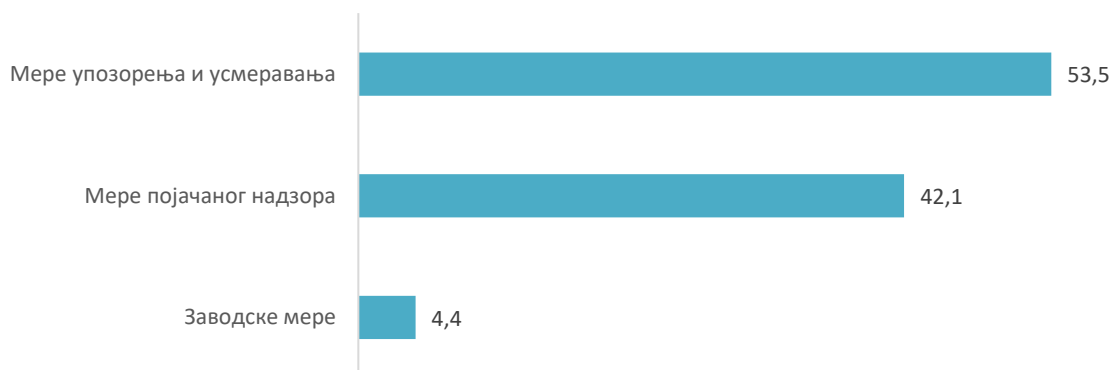
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.3 – Малолетници у сукобу са законом на евиденцији ЦСР према узрасту, 2018 – 2022.

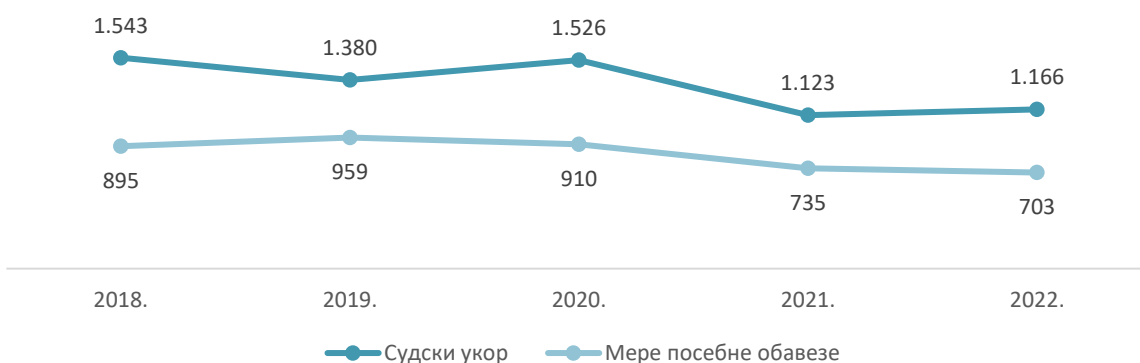
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.4 - Малолетници на евиденцији ЦСР којима су изречене васпитне мере према врсти мера, 2022. (%)

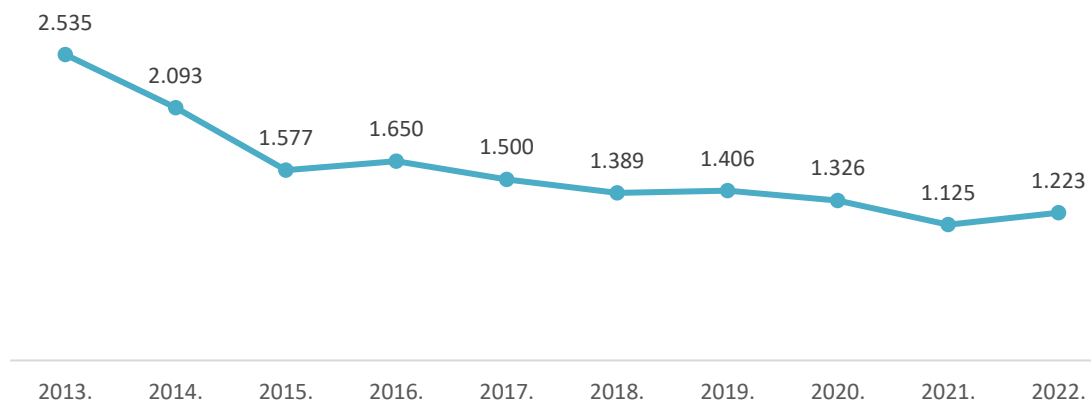
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.5 – Мере упозорења и усмеравања, 2018 – 2022.

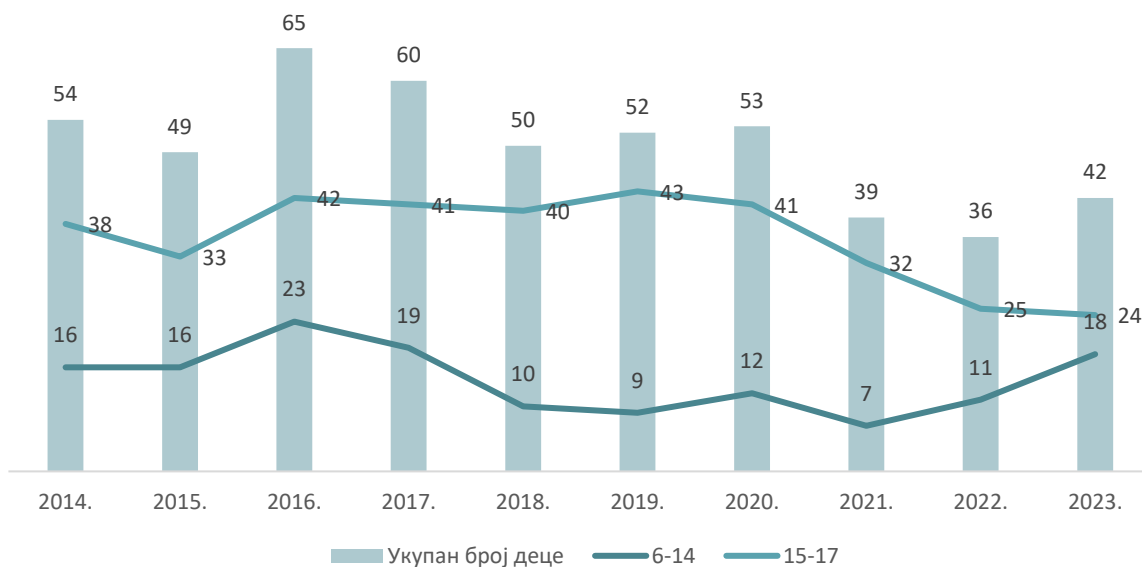
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.6 - Васпитне мере појачаног надзора изречене у току године, 2013 - 2022.

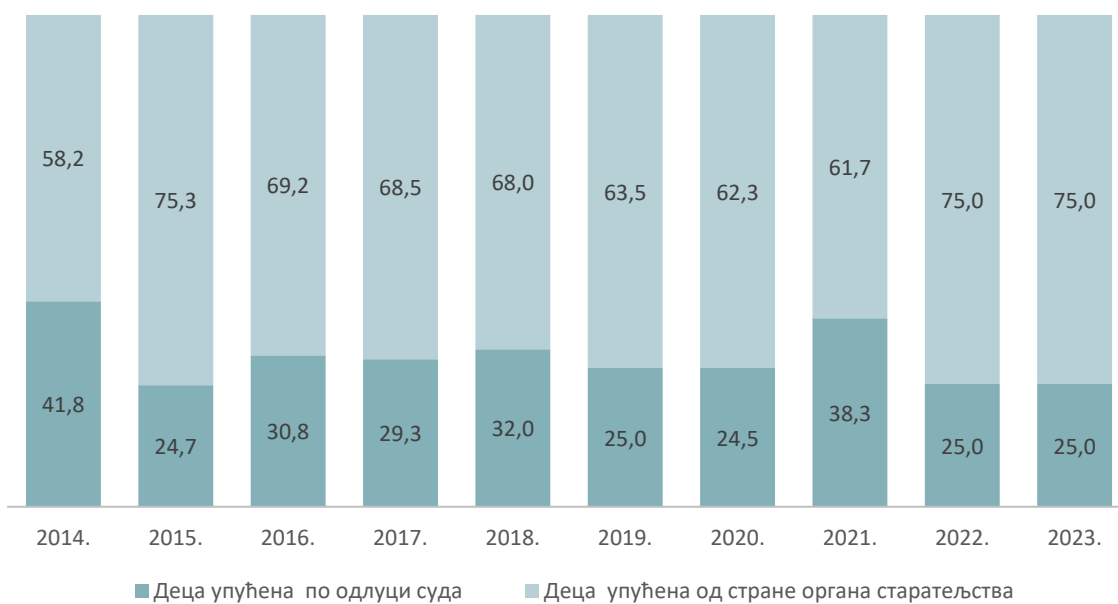
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.7 - Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и омладине према узрасту, 2014 – 2023.

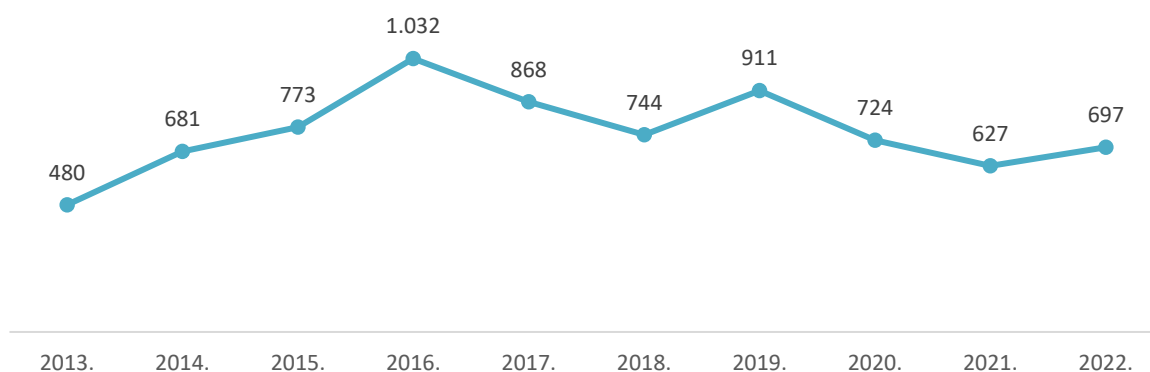
Извор: Извештаји установа за васпитање деце и омладине

Графикон 4.8 - Малолетници на смештају у установама за васпитање деце и омладине према начину упућивања, 2014 – 2023. (%)

Извор: Извештаји установа за васпитање деце и омладине

Графикон 4.9 – Број васпитних налога изречених у току године, 2013 – 2022.

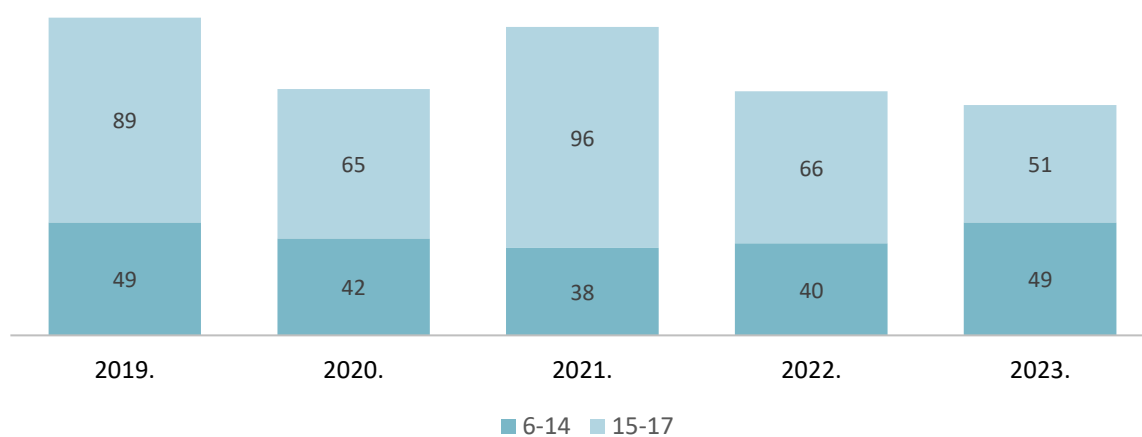
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.10 – Структура васпитних налога, 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 4.11 - Малолетници са проблемима у понашању у лиценцираним дневним боравцима за децу и младе са проблемима у понашању према узрасту, 2019 - 2023.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

ДЕЦА ИЗ ПОРОДИЦА У КРИЗИ⁵⁵

Породице у кризи су породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, поремећених породичних односа, инвалидитета или сметњи у развоју, болести, проблема у понашању деце, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за безбедан развој детета. Карактеристике породица у кризи и одговори на њихове потребе мерени су и представљени преко појединца као корисника система СЗ (детета или родитеља).

Породице које по својим карактеристикама припадају у корисничку групу породица у кризи су:

- Породице са поремећеним породичним односима - хетерогена група породица у којима су односи поремећени из различитих разлога,
- Породице у којима се родитељи споре око вршења родитељског права,
- Породице у којима је најбољи интерес детета угрожен или права и безбедност деце нису довољно осигурани.

Ове породице постају корисници ЦСР на различите начине: путем пријава које могу упутити чланови породице, институције из различитих система, грађани или ЦСР по службеној дужности⁵⁶.

Деца чији се родитељи споре око вршења родитељског права су према ЗСЗ:

- 1) деца чији су родитељи у поступку развода брака, односно спору око вршења родитељског права
- 2) деца чији се родитељи након развода брака споре око регулисања личних односа детета са родитељем са којим не живи,
- 3) деца чији се родитељи споре око издржавања.

Лишавање родитељског права - Према Породичном закону родитељ може бити потпуно или делимично лишен родитељског права. До потпуног лишења родитељског права долази када родитељ злоупотребљава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права. До делимичног лишења родитељског права долази уколико родитељ несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права.

Надзор над вршењем родитељског права

Превентивни надзор над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право у циљу заштите интереса детета (обухвата поступке одређивања личног имена, располагања имовином, итд).

Корективни надзор над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када је интерес детета у билошкој породици угрожен, а процењује се да постоји капацитет породице да се постигне позитивна промена и унапреде родитељске компетенције, односно да се одговори на потребе детета на примеренији начин. Мере корективног надзора су:

- Упозорење родитељима на недостатке у вршењу родитељског права
- Упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима

⁵⁵ У овом поглављу су искључиво приказани за 2022. годину због неваљидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

⁵⁶ ЦСР не воде посебну евиденцију о овим породицама, а подаци се региструју преко евидентиране деце чији је интерес угрожен из различитих разлога

- *Захтев родитељима да положи рачун о управљању имовином детета*

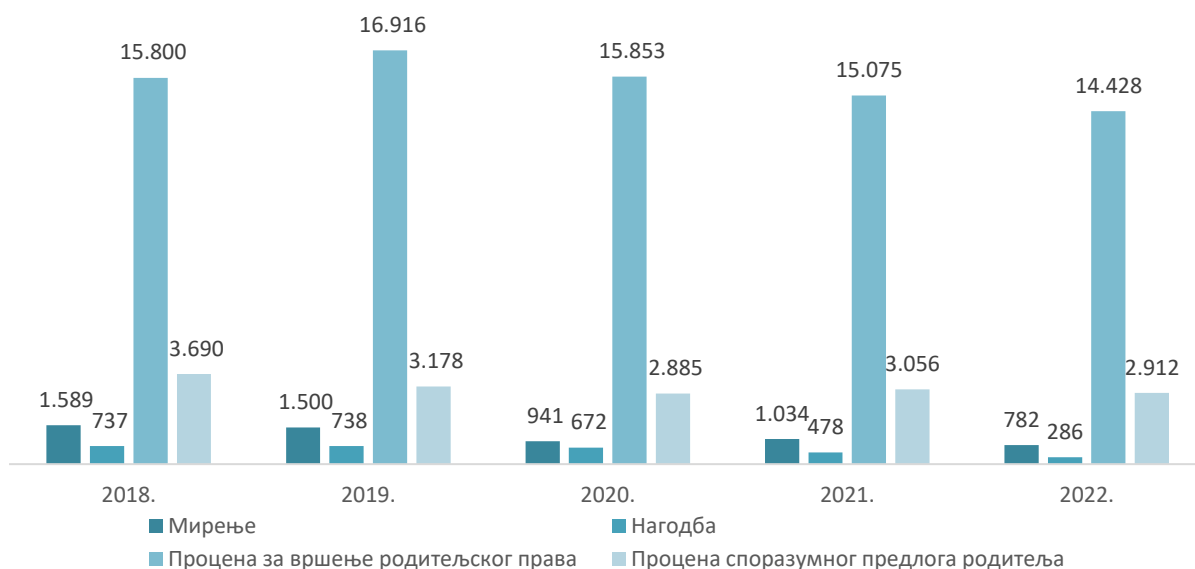
Саветодавно-терапијске и социо-едукативне услуге пружају се као вид помоћи појединцима и породицама које су у кризи ради унапређивања породичних односа, превазилажења кризних ситуација и стицања вештина за самосталан и продуктиван живот у друштву.

Саветодавно усмеравање је активност стручног радника у ЦСР која се у оквиру редовног рада са корисником спроводи без упућивања на посебну услугу.

Преглед најважнијих запажања:

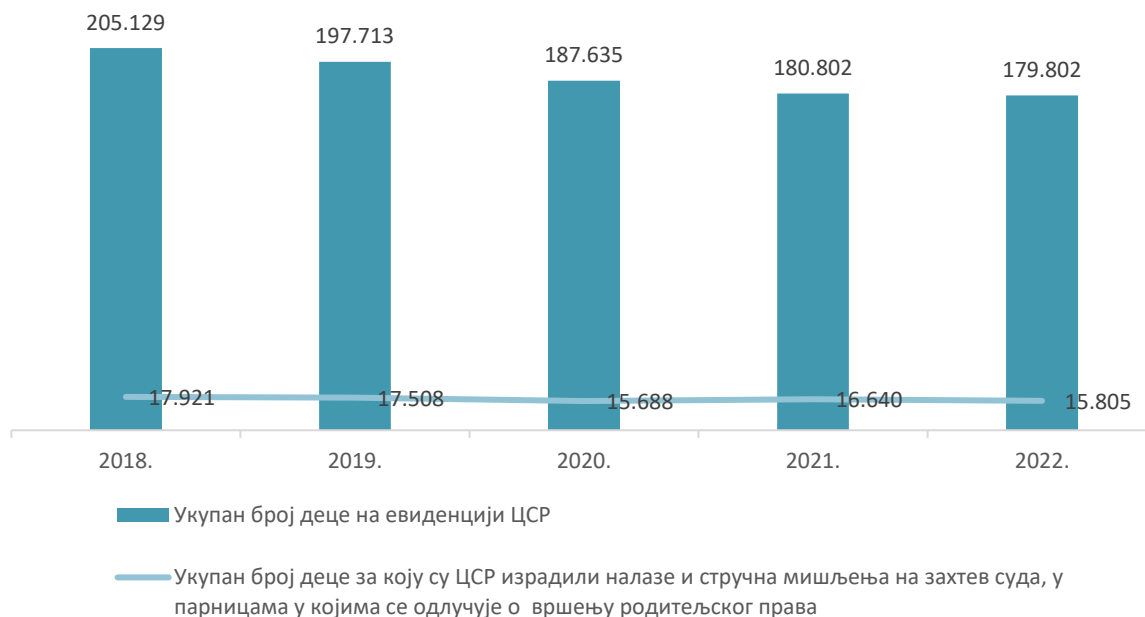
- Укупан број деце из породица према којима је ЦСР у 2022. години спроводио поступке у породичним односима је 18.408, што је за 15,6% мање у односу на 2018. годину (Графикон 5.1). Доминирају деца за чије родитеље је ЦСР реализовао процену за вршење родитељског права са просечним уделом од 76,2% у петогодишњем периоду.
- У 2022. години ЦСР су на захтев суда, у парницама у којима се одлучује о заштити права детета или о вршењу, односно лишењу родитељског права, израдили укупно 10.937 налаза и мишљења који се тичу вршења родитељског права за укупно 15.805 деце (Графикон 5.2). Посматрано у петогодишњем периоду, број деце за коју су ЦСР реализовали налазе и стручна мишљења у вези са вршењем родитељског права смањило се за 11,8%.
- У 2022. години ЦСР су покренули 278 поступака за лишење родитељског права, што је за 16,5% мање него у 2018. години (Графикон 5.3).
- У 2022. години ЦСР су донели укупно 1.249 решења о мерама надзора над вршењем родитељског права (Графикон 5.4) - 804 за мере превентивног надзора и 445 за мере корективног надзора. Посматрано у десетогодишњем периоду забележено је смањење мера превентивног надзора за 37,7%, а мера корективног надзора за 13,4%.

Графикон 5.1 - Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке у породичним односима према врсти поступака, 2018 - 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.2 - Деца за коју су ЦСР израдили налазе и стручна мишљења на захтев суда, у парницама у којима се одлучује о вршењу родитељског права, 2018 – 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.3 – Деца за чије родитеље је покренут поступак лишења родитељског права, 2018 - 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 5.4 - Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2013 – 2022.

Извор: Извештаји ЦС

Графикон 5.5 – Мере корективног надзора над вршењем родитељског права, 2013 - 2022.

Извор: Извештаји ЦСР

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Деца са сметњама у развоју су корисници услуга социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице⁵⁷.

Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом.

Деца са сметњама у развоју (и њихови родитељи) у систему социјалне заштите користе различите услуге и права^{58 59}: право на увећани дечји додатак⁶⁰, право на посебну новчану накнаду⁶¹, право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом⁶² и накнаду зараде, односно накнаду за време одсуства са рада ради посебне неге детета⁶³.

На основу постојеће евиденције о деци са сметњама у развоју унутар система социјалне заштите, извештајем ће бити приказана деца са сметњама у развоју која остварују следећа права и услуге:

- *додатак за помоћ и негу другог лица, увећани додатак за помоћ и негу другог лица*
- *услуге смештаја (домски смештај, породични смештај, смештај у прихваталиште, предах смештај)*
- *дневне услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, лични пратилац)*
- *услуге подршке за самосталан живот (становање уз подршку)*

Право на додатак за помоћ и негу другог лица (основни и увећани) *има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању, неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе⁶⁴.*

Услуге смештаја - *Деца са сметњама могу да буду смештена у следеће услуге смештаја:*

- **Породични смештај – хранитељство** *је мера заштите детета без родитељског старања или детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима. Детету на хранитељству обезбеђује се, адекватна хранитељска породица у складу са његовим специфичним потребама и остваривањем најбољег интереса.*

⁵⁷ Члан 41 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁵⁸ Домски и породични смештај, смештај у прихваталиште, новчана социјална помоћ, једнократне новчане помоћи, спорови око вршења родитељског права, подршка деци са проблемима у понашању, подршка жртвама занемаривања и насиља, итд.

⁵⁹ Подаци о остваривању ових права приказани су у поглављу «Издаци за дечију заштиту из буџета Републике Србије»

⁶⁰ Члан 26 и 31 Закона о финансијској подршци породици с децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁶¹ Чан 94 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶² Члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁶³ члан 35 Закона о финансијској подршци породици са децом ("Сл. гласник РС", бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС и 53/2021 - одлука УС)

⁶⁴ члан 92 и 93 ЗСЗ ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

- **Сроднички смештај** подразумева ситуације када дете живи са сродником који је и законски старатељ детета, без формалног хранитељског аранжмана.
- **Услуге домског смештаја** пружају се деци чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице нити кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, до повратка детета или младе особе у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања.
- **Предах** је услуга смештаја која се пружа најдуже 45 дана у току календарске године, с тим што може трајати најдуже 20 дана у континуитету, деци и младима са сметњама у развоју узраста од пет до 26 година живота.

Дневне услуге у заједници⁶⁵ намењене деци са сметњама у развоју су:

- Услуге **дневног боравка** доступне су различитим циљним групама, укључујући децу са телесним инвалидитетом, односно интелектуалним тешкоћама, који имају потребу за дневном негом и надзором и подршком у одржању и развијању потенцијала, на начин који не омета њихово школовање⁶⁶.
- Услуге **помоћи у кући** доступне су деци која имају ограничења физичких и психичких способности услед којих нису у стању да независно живе у својим домовима без редовне помоћи у активностима дневног живота, неге и надзора, при чему је породична подршка недовољна или није расположива⁶⁷.
- **Лични пратилац** доступан је детету са инвалидитетом односно са сметњама у развоју коме је потребна подршка за задовољавање основних потреба у свакодневном животу у области кретања, одржавања личне хигијене, храњења, облачења и комуникације са другима, под условом да је укључено у васпитно-образовну установу, односно школу, до краја редовног школовања, укључујући завршетак средње школе⁶⁸.

Услуга подршке за самосталан живот намењена деци са сметњама у развоју је **становање уз подршку** које је дуготрајно доступно особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година са циљем стицања што већег степена самосталности који им омогућити квалитетнији независан живот у заједници⁶⁹.

Преглед најважнијих запажања:

- У току 2022. године⁷⁰ на евиденцији ЦСР је 13.163 деце са сметњама у развоју (Графикон 6.1).
- Стопа деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите у 2022. години износи 11,0 што представља повећање од 43,3% у последњих десет година (Графикон 6.2).
- У 2022. години настављен је тренд већег учешћа дечака са 61,5% на евиденцији ЦСР (Графикон 6.3).

⁶⁵ У извештају су приказани подаци лиценцираних пружалаца услуге

⁶⁶ Члан 68 и 69 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁶⁷ Члан 73 и 74 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁶⁸ Члан 83 и 84 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

⁶⁹ Члан 89 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, ("Сл. гласник РС", бр. 42/2013, 89/2018 и 73/2019)

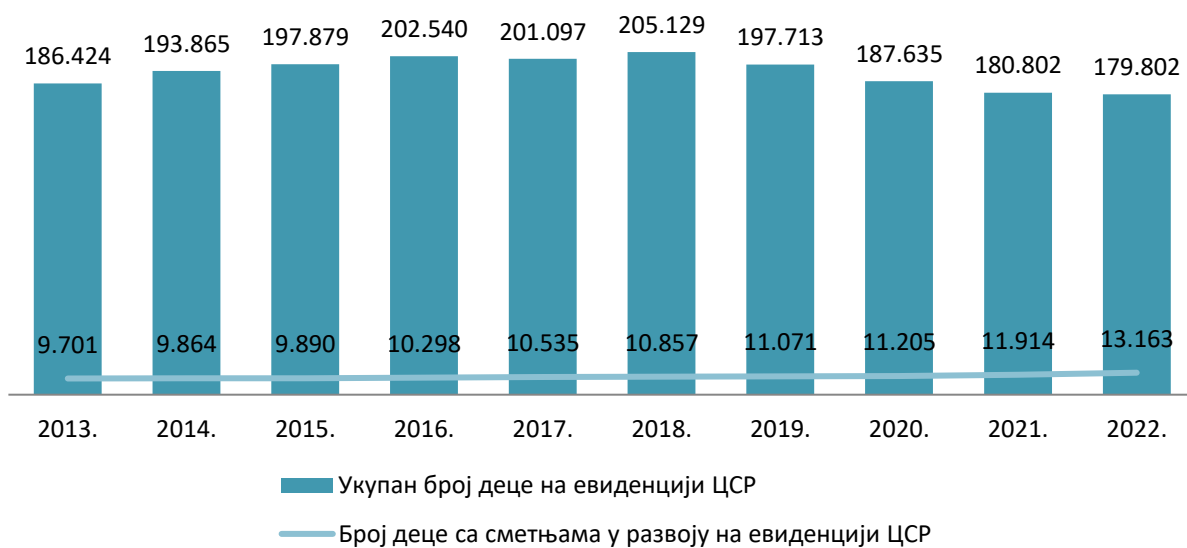
⁷⁰ У овом поглављу доминирају подаци за 2022. годину због неваљидности података прикупљених од ЦСР за 2023. годину.

- Према врстама сметњи у развоју на евиденцији ЦСР у 2022. години доминирају деца са телесним инвалидитетом са 43,9% што се разликује од структуре деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у укупној популацији деце са сметњама у развоју у Србији. Поређењем са налазима из извештаја Интерресорне комисије где у структури деце са сметњама у развоју удео деце са телесним инвалидитетом износи 10%, закључујемо да су деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР пре свега корисници права на помоћ и негу другог лица⁷¹.
- Основни додаток за помоћ и негу другог лица у 2023. години користило је 6.235 деце са сметњама у развоју, а увећани 4.334⁷².
- У 2023. години на смештају у установама је 396 деце са сметњама у развоју (Графикон 6.4). Удео деце са сметњама у развоју на домском смештају је континуирано висок и у 2023. години износи 70% што је на нивоу петогодишњег просека. У поређењу са ЕУ и ЦИС земљама (TransMonee database, UNICEF) проценат деце са сметњама у развоју на домском смештају је значајно изнад просека ових земаља (Графикон 6.5).
- Деца са сметњама у развоју, посебно она са дугорочним физичким, менталним, интелектуалним или сензорним сметњама, такође су прекомерно заступљена у великим установама. Многа бораве у великим установама, а некад су смештена са одраслима и у неадекватним условима. Недостатак свеобухватне мреже услуга подршке широм земље је значајан фактор који доприноси доминацији ове групе деце у резиденцијалним установама у Србији.
- У 2023. години услугу дневног боравка за особе са инвалидитетом које пружају лиценцирани пружаоци користи 291 дете (Графикон 6.6). Удео деце корисника ове услуге износи 16,4% што је на нивоу петогодишњег просека: просечно, 60,4% су деца основношколског узраста, а 63,6% су дечаки.
- Услугу личног пратиоца коју пружају лиценцирани пружаоци у 2023. години користи 3.666 деце, што је повећање од 176,1% у протеклих пет година као последица повећања броја лиценцираних пружалаца услуге (Графикон 6.7). Највише је деце основношколског узраста са просечним уделом од 77,1%, већином дечака - са просечним уделом од 69,4%.
- У 2023. години услугу помоћи у кући коју пружају лиценцирани пружаоци користи 173 деце и удео деце корисника ове услуге је континуирано низак и у просеку износи 0,7% у петогодишњем периоду. Од укупног броја лиценцираних пружалаца, само 18,9% пружа услугу деци са сметњама у развоју.
- Ниједно дете са инвалидитетом није у 2023. години користило услугу становања уз подршку за особе са инвалидитетом.
- У 2023. години услугу предах смештаја коју пружају лиценцирани пружаоци користило је 67 деце која чине 26,9% од укупног броја корисника. Већина, односно 52 корисника су дечаки узраста од 15 до 17 година.

⁷¹ Према извештају Интерресорне комисије из 2019. године доминирају деца са интелектуалним сметњама са 27%. Удео деце са сметњама из спектра аутизма, са дефицитом пажње и хиперактивношћу је 16%, а деца са вишеструким сметњама 15%. Удео деце са телесним инвалидитетом је 10% (Извор: СКГО 2020, необјављен извештај).

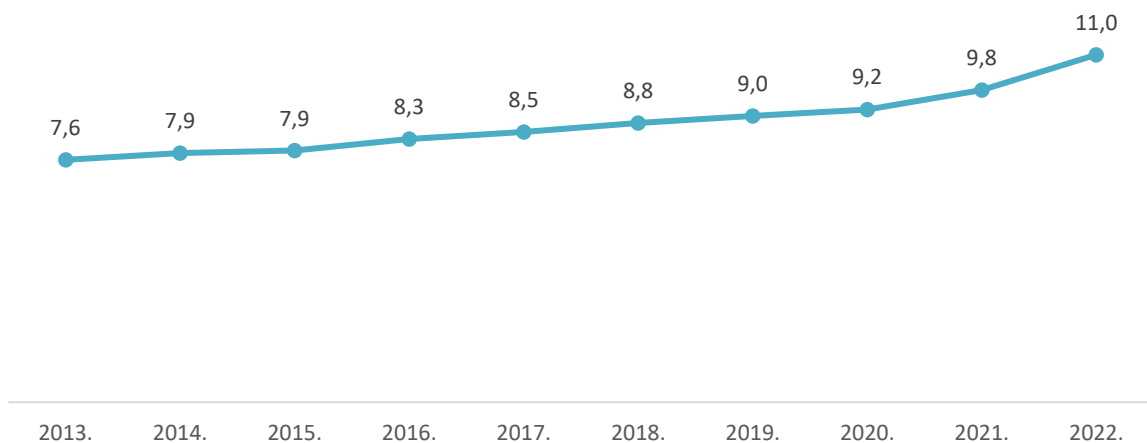
⁷² У току израде извештаја РЗСЗ није располагао са потпуним подацима о броју деце корисника УТНП у 2023. години

Графикон 6.1 - Деца са сметњама у развоју у односу на укупан број деце на евиденцији ЦСР, 2013 – 2022.

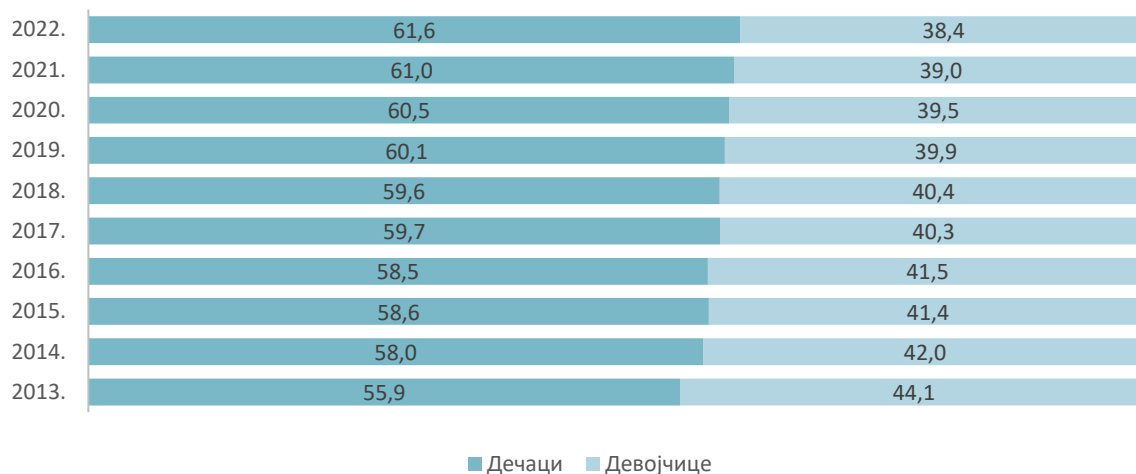
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.2 – Стопа деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите, 2013 – 2022. (на 1.000 деце у популацији РС)

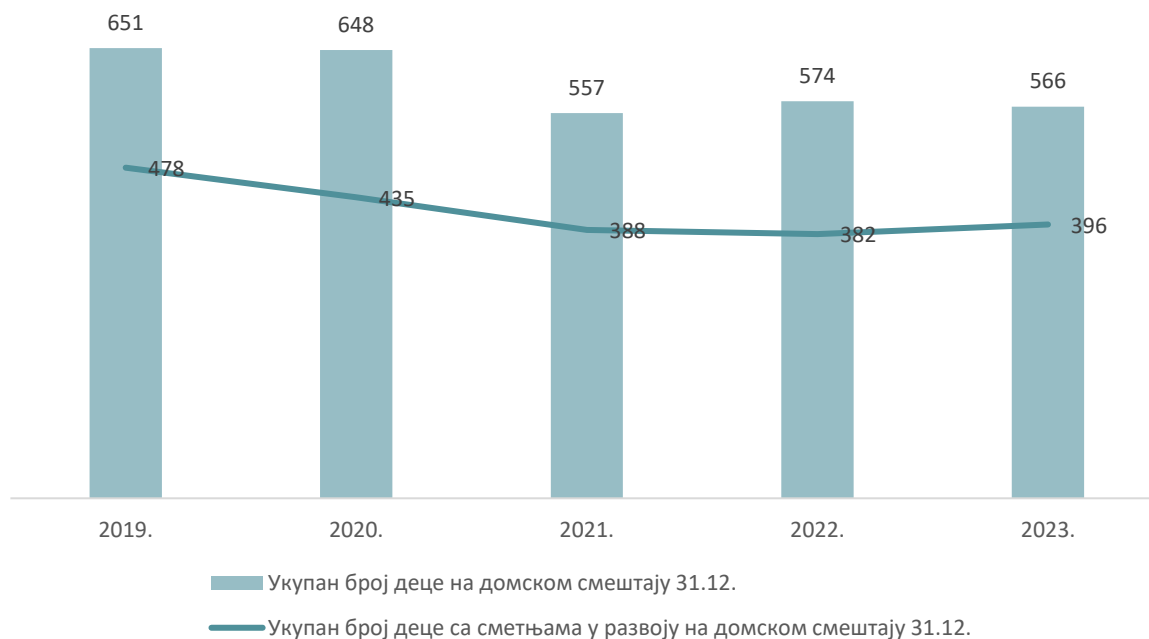
Извор: РЗС – Процене становништва, Извештаји ЦСР

Графикон 6.3 - Деца са сметњама у развоју на евиденцији ЦСР према полу, 2013 – 2022. (%)

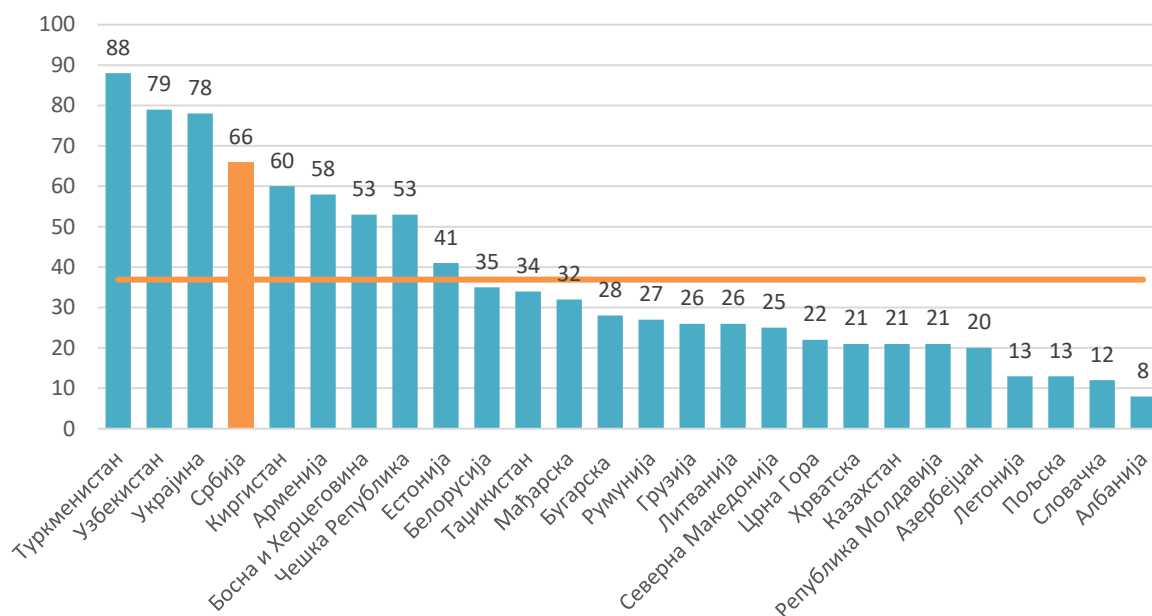
Извор: Извештаји ЦСР

Графикон 6.4 - Деца са сметњама у развоју на домском смештају у односу на укупан број деце на домском смештају, 2019 – 2023.

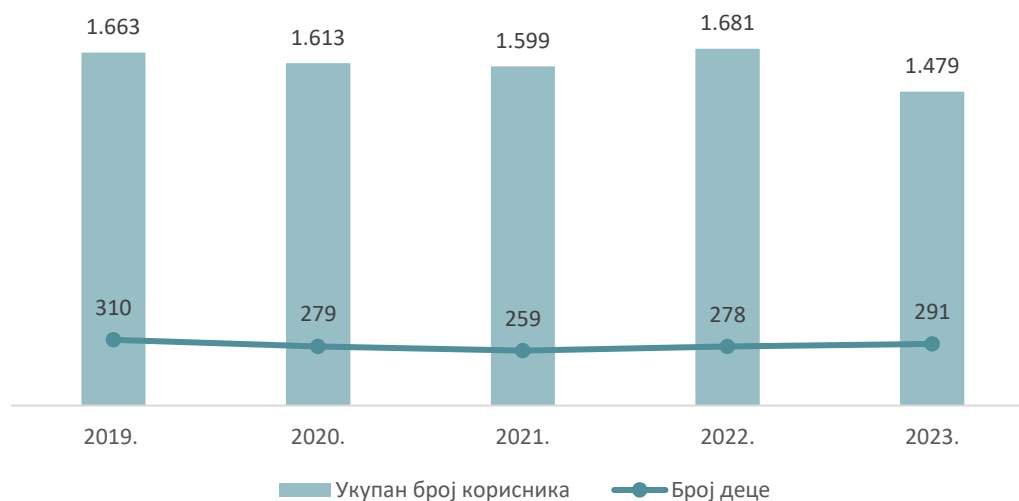
Извор: МРЗБСП, Извештаји установа за смештај деце и младих

Графикон 6.5 – Процент деце са сметњама у развоју на домском смештају у односу на укупан број деце на домском смештају, 2023.

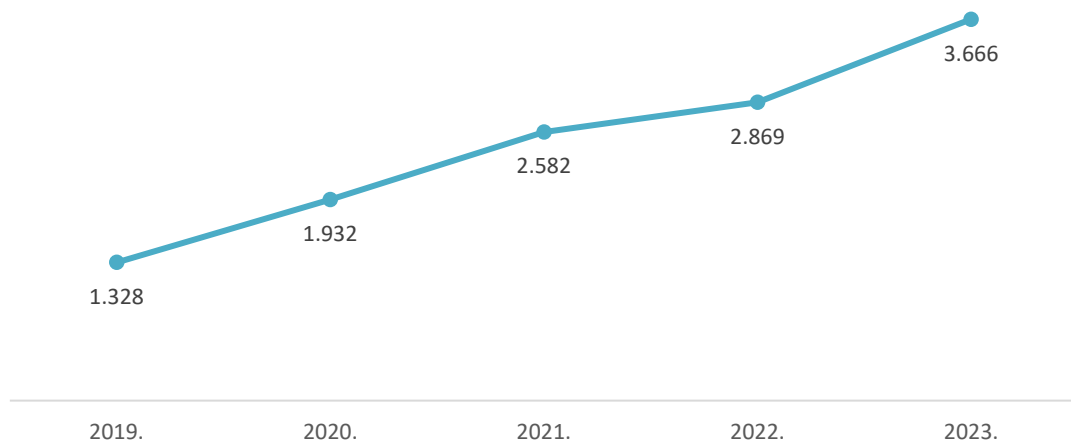
Извор: TransMONEE database

Графикон 6.6 – Деца са сметњама у развоју у односу на укупан број корисника услуге дневни боравак за особе са инвалидитетом, 2019- 2023.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

Графикон 6.7 – Деца са сметњама у развоју корисици услуге лични пратилац детета, 2019 – 2023.

Извор: Извештаји ЛПЛУ

МАТЕРИЈАЛНО УГРОЖЕНА ДЕЦА

Корисник права или услуга социјалне заштите је појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или одржи квалитет живота или нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора.

Новчана социјална помоћ (НСП) - Право на новчану социјалну помоћ припада појединцу, односно породици, који својим радом, приходима од имовине или из других извора остварује приход мањи од износа новчане социјалне помоћи утврђеног законом⁷³. Право на новчану социјалну помоћ може остварити појединац, односно породица:

1) ако нема других непокретности, осим стамбеног простора који одговара потребама појединца, односно породице и земљишта у површини до 0,5 хектара;

2) ако појединац, односно члан породице није продао или поклонио непокретну имовину или се одрекао права на наслеђивање непокретне имовине или ако је протекло период у којем би, од тржишне вредности непокретне имовине коју је продао, поклонио или се одрекао права на наслеђивање, могао обезбеђивати помоћ у смислу овог закона;

3) ако појединац, односно члан породице не поседује покретну имовину чијим коришћењем или отуђењем, без угрожавања основних животних потреба, може да обезбеди средства у висини шестоструког износа новчане социјалне помоћи која би му била утврђена по овом закону у моменту подношења захтева за новчану социјалну помоћ;

4) ако појединац, односно члан породице није закључио уговор о доживотном издржавању (чл. 82, Закон о социјалној заштити).

Појединац који није способан за рад, односно породица чији сви чланови нису способни за рад и једнородитељска породица имају право на увећану новчану социјалну помоћ⁷⁴ под условима предвиђеним овим законом.

Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, који је држављанин Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији или страни држављанин који има статус стално настањеног странца у Републици Србији за прво, друго, треће и четврто дете по реду рођења у породици, од дана поднетог захтева, под условима предвиђеним овим законом⁷⁵. Право на увећани дечији додатак, под условима предвиђеним овим законом, имају једнородитељске породице и старатељи и родитељи детета са сметњама у развоју и детета са инвалидитетом за које постоји мишљење Комисије, а које не користи услуге смештаја.

Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу кориснике новчане социјалне помоћи - Деца предшколског узраста корисника новчане социјалне помоћи имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства

⁷³Закон о социјалној заштити – члан 81 ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁷⁴Закон о социјалној заштити – члан 85 ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁷⁵Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр.113 од 17.децембра 2017. и 50 од 29.јуна 2018.) – члан 26

надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе.⁷⁶

Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица Деца предшколског узраста из материјално угрожених породица, као и деца без родитељског старања, деца са сметњама у развоју и деца са инвалидитетом која нису остварила право у складу са чл. 34, 35 и 36. Закона имају, у зависности од материјалног положаја породице, право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији.⁷⁷

Једнократна помоћ је помоћ која се обезбеђује лицу које се изненада или тренутно нађе у стању социјалне потребе, као и лицу које се упућује на домски или породични смештај, а које нема средства да обезбеди одећу, обућу и трошкове превоза неопходне за реализацију смештаја⁷⁸

Преглед најважнијих запажања:

- На евиденцији ЦСР, односно у систему социјалне заштите је континуирано највећи удео деце која припадају корисничкој групи *социо–материјално угрожена деца*⁷⁹ који у 2022. години износи 50,3%. Обухват деце из сиромашних породица програмима социјалне помоћи је нижи у Србији него у осталим земљама. Обухват НСП-ом је почео да пада 2018. године и пао је на 90.000 домаћинстава до 2020. године, док је број корисника категоријских програма остао константан или је порастао. Дошло је и до значајнијег пада у броју корисника дечијег додатка у односу на пад броја живорођене деце у земљи.
- У 2022. години стопа социо-материјално угрожене деце⁸⁰ износи 7,0 и најнижа је у посматраном десетогодишњем периоду (Графикон 7.1).
- Просечна минимална потрошачка корпа за трочлано домаћинство у Србији износила је 337 евра у 2021. години, док је праг ризика од сиромаштва за трочлано домаћинство (двоје одраслих и једно дете млађе од 14 година) износио 368 евра. Међутим, износ примљене социјалне помоћи за трочлану породицу износи 147 евра: мање од половине просечне минималне потрошачке корпе и мање од половине прага ризика од сиромаштва. Европска комисија је приметила хитну потребу за одговарајућим финансирањем и обезбеђивањем ресурса за социјалну помоћ и поновила своје препоруке из 2021. и 2022. године да Србија значајно повећа своја социјална давања НСП на адекватан ниво трошкова живота или близу њега⁸¹.

⁷⁶Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 36

⁷⁷Закон о финансијској подршци породици са децом („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.) – члан 37. став 1. и 2.

⁷⁸Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 113 од 17. децембра 2017. и 50 од 29. јуна 2018.), члан 110

⁷⁹ Корисничка група социо-материјално угрожена деца на евиденцији ЦСР обухвата децу и породице са децом кориснике материјалних давања (НСП, ЈНП и други видови материјалне подршке).

⁸⁰ Стопа се рачуна на 1.000 деце у општој популацији РС у 2022. години и обухвата децу из породица корисника новчане социјалне помоћи, једнократне новчане помоћи, дечијег додатка и других једнократних финансијских давања која су на располагању ЦСР.

⁸¹ Извештај Европске Комисије за Србију, 2023.

- У 2023. години стопа ризика од сиромаштва износила је 19,9%, и у односу на 2022. годину нижа је за 0,3 процентна поена. Стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености износила је 27,2%, и у односу на 2022. годину нижа је за 1,8 процентних поена.⁸² Иако су стопе ниже, и даље су изнад просека ЕУ где стопа ризика од сиромаштва износи 16,2%, а 21,4% становништва је у ризику од сиромаштва или социјалне искључености. Стопа сиромаштва деце у 2023. години износила је 19,5%, док је поређења ради у Словенији износила 10,0%, а у Чешкој 11,6%. Стопа материјалне депривације⁸³ деце у Србији износи 23,0%, што је значајно изнад ЕУ-27 просека који износи 9,0%⁸⁴.
- У 2021. години⁸⁵ од укупно 85.330 породица које су користиле новчану социјалну помоћ, 35.906 или 42,1% чине породице са децом (Графикон 7.2). Удео породица са децом у укупном броју породица корисника НСП у 2021. години је испод десетогодишњег просека који износи 45,2%.
- У 2021. години⁸⁶ било је 73.208 деце корисника НСП што је за 15,5% мање него у 2012. години. Стопа деце корисника НСП која у 2021. години износи 6,1 је испод десетогодишњег просека који износи 7,2 и представља смањење од 10,2% у односу на 2012. годину (Графикон 7.3). Тренд смањења стопе деце корисника НСП указује да систем социјалне заштите има мањи обухват ове рањиве категорије деце механизмима материјалне подршке – број деце из породица корисника НСП се смањује, уз истовремено и даље високу стопу деце у ризику од сиромаштва, односно материјалне депривације.
- Број једнородитељских породица које су у 2021. години⁸⁷ оствариле право на НСП се такође смањује: 13.342 једнородитељских породица остварило је право на новчану социјалну помоћ што је за 13% мање него у 2012. години. У укупном броју породица са децом које примају НСП, удео једнородитељских породица у 2021. години износи 15,6%.
- Упркос циљу Владе да подржи породице са децом, многа деца из сиромашних породица не примају социјалну помоћ⁸⁸, без обзира да ли је реч о програмима са приходним цензусом⁸⁹ или категоријским универзалним накнадама⁹⁰. Скоро половина деце живи у домаћинствима која примају бар један програм социјалне помоћи, међутим ова већа стопа покривености⁹¹ није довољна да обухвати сву сиромашну децу: преко 50% сиромашне деце живи у домаћинствима која не примају трансфере.

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf

⁸² *Сиромаштво и социјална неједнакост*, 2023. Републички завод за статистику,

<https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=15328&a=01&s=0102?s=0102>

⁸³ Стопа материјалне ускраћености је показатељ финансијске немогућности домаћинства да приушти најмање пет ставки (од девет) материјалне ускраћености.

⁸⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi082/default/table?lang=en>

⁸⁵ РЗСЗ не располаже са подацима за 2022. и 2023. годину.

⁸⁶ У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао подацима о броју деце корисника НСП за 2023. годину.

⁸⁷ Не располажемо подацима о броју једнородитељских породица корисника НСП у 2023. години.

⁸⁸ World Banka Group, UNICEF Serbia: Преглед јавних расхода за социјалну помоћ у Србији, 2022., <https://www.unicef.org/serbia/media/23181/file/Pregled%20javnih%20rashoda%20za%20sociojalnu%20pomoc%20u%20Srbiji.pdf>

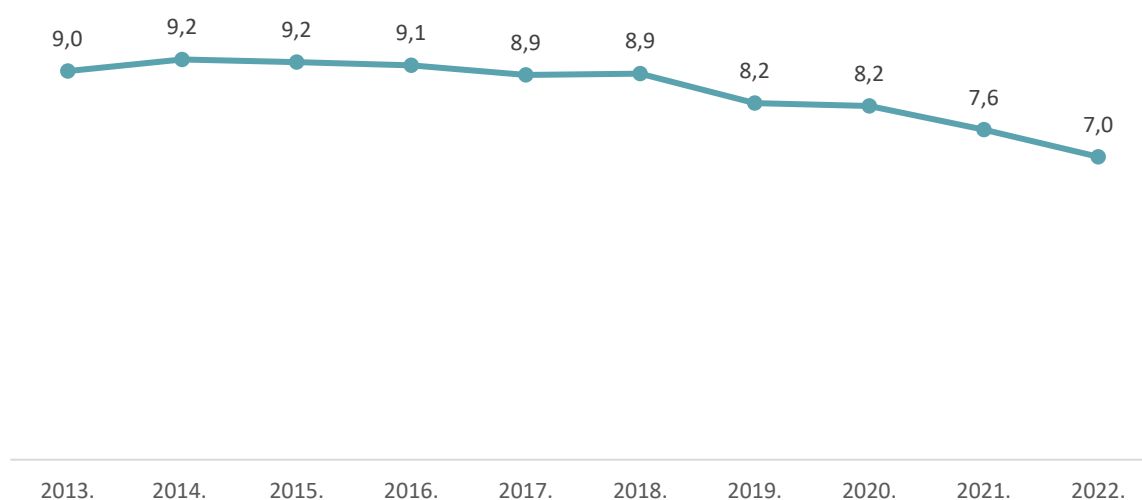
⁸⁹ Новчана социјална помоћ и дечији додаток.

⁹⁰ Накнаде зараде током породилског одсуства, одсуство са рада ради неге детета, одсуства са рада ради посебне неге детета, родитељски додаток.

⁹¹ Обухват деце знатно је већи од обухвата одраслих и старијих.

- У 2023. години право на дечији додатак остварило је 200.798 деце из 99.928 породица што је за 46,3% мање деце и за 49,9% мање породица у периоду од десет година (Графикон 7.4).
- У 2023. години забележен је наставак неповољног тренда смањења стопе деце корисника дечијег додатка који је значајно испод десетогодишњег просека (174,6 у односу на просек 241,3) и представља смањење од 42,1% у односу на 2014. годину (Графикон 7.5).

Графикон 7.1 – Стопа деце чије су породице корисници материјалних давања из система социјалне заштите, 2013 – 2022. (на 1.000 деце у популацији РС)

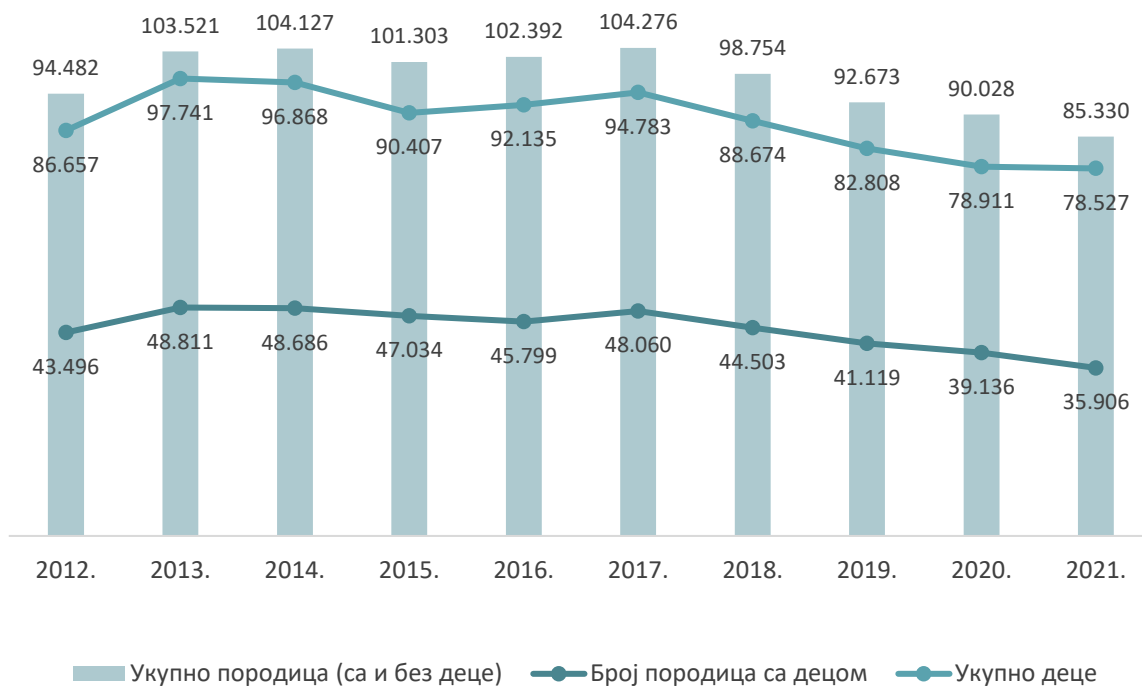
Извор: Извор: РЗС - Процене становништва, Извештаји ЦСР

Табела 7.1 – Стопа ризика од сиромаштва по полу и старости, 2023.

	Укупно	Мушко	Женско
Стопа ризика од сиромаштва	19,9	19,7	20,1
Старосне групе			
0–17	19,5	19,1	19,9
18–64	18,7	19,4	18,0
18–24	20,5	22,3	18,6
25–54	16,8	16,9	16,7
55–64	23,0	25,4	20,9
65 и више година	23,5	21,2	25,3

Извор: РЗС, Саопштење, 15.10.2023.

Графикон 7.2 - Број деце у породицама корисника НСП, 2012 – 2021.

Извор: МРЗБСП

ИЗДАЦИ ЗА ДЕЧИЈУ ЗАШТИТУ ИЗ БУЏЕТА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ⁹²

Скупом издатака за дечију заштиту из буџета Републике Србије обухваћени су износи за новчана давања и ангажована средства за пружање услуге смештаја⁹³. У групу издатака кроз новчана давања сврставају се:

1. Новчана социјална помоћ намењена породицама са децом
2. Дечији додатак
3. Допатак за помоћ и негу другог лица
4. Родитељски додатак
5. Накнада зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета
6. Накнада трошкова боравка у предшколској установи (за децу без родитељског старања, децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом)
7. Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица, деце без родитељског старања и деце са сметњама у развоју и инвалидитетом.

У групу ангажованих средстава за пружање услуга смештаја сврставају се:

1. Издаци за смештај деце у установе социјалне заштите
2. Издаци за породични смештај деце

Накнада зараде не представља меру социјалне политике, већ служи усклађивању рада и родитељства. У постојећим околностима ова мера има и популациони карактер, јер омогућава родитељима да достигну жељени број деце у породици. Мајка или отац детета, уколико испуњавају законом прописане услове, могу остварити пун износ накнаде зараде (уговорену зараду увећану за минули рад) у трајању од 365 дана од рођења првог и другог детета, односно две године за рођење трећег и сваког наредног детета. Када је реч о **накнади која се односи на одсуство са рада ради посебне неге детета**, а која се може остварити уколико дете има сметње у психо-физичком развоју важно је напоменути да се пун износ накнаде зараде, под законом прописаним условима, исплаћује до навршених пет година живота детета.

Родитељски додатак такође није мера социјалне, већ популационе политике. Остварује га мајка за рођење првих четворо деце (у посебним околностима отац детета). Као инструмент популационе политике треба да допринесе достизању жељеног броја деце у породици и побољшању наталитета у Републици Србији.

Преглед најважнијих запажања:

- Јавни расходи за социјалну заштиту и буџетски трансфери као учешће у БДП-у се последњих година смањују. Расходи за социјалну заштиту су са 15,1% БДП-а у 2016. пали на 14,1% у 2019. години, а расположиви буџети се не користе оптимално за смањење сиромаштва. Између 2013. и 2020. године, давања за категоријске (универзалне) програме порасла су са 1,4% на 1,5% БДП-а, док су давања за програме усмерене на

⁹² У тренутку израде извештаја РЗСЗ није располагао са свим неопходним подацима за израчунавање индикатора па се приказани индикатори, односно подаци односе на 2021. годину.

⁹³ Поред ових издатака Република Србија из буџета издваја и средства за услуге социјалне заштите на локалном нивоу на основу Уредбе о наменским трансферима којима се у складу са Законом о социјалној заштити и прописима о финансирању локалне самоуправе финансирају и услуге намењене деци.

сиромашну популацију са приходним цензусом – дечији додатак (ДД) и новчана социјална помоћ за породице (НСП) – пала са 0,6% у 2013. на 0,5% у 2019. и 0,4% процента у 2020. години. У 2019. години, 74% давања за социјалну помоћ у Србији било је опредељено за категоријске (универзалне) програме, док је само 26% ишло на програме усмерене на сиромашну популацију са приходним цензусом⁹⁴.

- Према процени Светске банке, преко 70% укупних средстава за социјалну заштиту у Србији издваја се за пензије, у поређењу са 40% у земљама ОЕЦД-а. С обзиром на то да се релативно велики део јавне потрошње издваја за пензије, само ограничена издвајања долазе до сиромашних и угрожених породица⁹⁵.

- У 2022. години, од укупних јавних расхода од 46,8% БДП-а, социјални трансфери су чинили само 13% БДП-а, од чега су пензије чиниле 9%. Број корисника програма усмерених на сиромашну популацију са приходним цензусом се смањује, док се број корисника категоријских програма расте⁹⁶. У прегледу јавних расхода из 2022. године, утврђено је да Србија има сличан ниво давања за социјалну заштиту као земље ЕУ и Западног Балкана, али расходи за програме усмерене на сиромашну популацију су значајно нижи. Укупна давања Србије за социјалну помоћ, у еквивалентном износу од 1,9% БДП-а, нижа су него давања Босне и Херцеговине, и Србија троши мање од 5% укупних расхода за социјалну заштиту за програме усмерене на сиромашну популацију у поређењу са просеком од 12% у ЕУ и на Западном Балкану⁹⁷.

- Укупни издаци за дечију заштиту из буџета РС у 2021. години износили су 78,12 милијарди динара (Табела 8.1).

- У укупним издацима за дечију заштиту из буџета РС у 2021. години, као и у претходним годинама, новчана давања су учествовала са уделом од 93,4% (Графикон 8.1).

- У новчаним давањима у 2021. години са 54,7% доминирају издаци за накнаду зарада за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, затим издаци за родитељски додатак са 19,9% (Графикон 8.2). У односу на 2020. годину издаци за новчану социјалну помоћ породицама са децом су смањени за 26,4%.

- У издацима за смештај деце у оквиру система социјалне заштите у 2021. години удео издатака за породични смештај износи 64,9%, а удео издатака за домски смештај 35,1%⁹⁸ (Графикон 8.3).

Табела 8.1 - Врста и износи издатака за дечију заштиту из буџета РС у 2021. (у РСД)

Врста издатака	Износ у 2021. (у РСД)
Новчана социјална помоћ	5.580.659.338,09
Дечији додатак	10.274.795.762,04
Додатак за негу и помоћ другог лица (основни и увећани)	1.719.709.960,40

⁹⁴ SitAn Serbia, UNICEF, 2024.

⁹⁵ World Bank *Western Balkans Regular Economic Report: Testing Resilience*. SB (2023) Вашингтон: www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report .

⁹⁶ Извештај Европске Комисије за Србију, 2023.

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf

⁹⁷ Дечији фонд УН Преглед јавних расхода за социјалну помоћ у Србији за 2022. годину, UNICEF/Svetska banka (2022) Beograd.

⁹⁸ При чему удео деце на домском смештају износи 10%.

Родитељски додатак	14.591.215.473,53
Посебна новчана надокнада	108.183.658,30
Накнада зараде за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета	40.644.629.697,06
Накнада трошкова боравка у предшколској установи (деца из материјално угрожених породица, деца без родитељског старања и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом)	64.367.405,48
Укупно за новчана давања	72.983.561.294,90
Смештај у установу социјалне заштите	1.802.113.242,68
Породични смештај	3.336.240.826,54
Укупно за смештај	5.138.354.069,22
УКУПНИ ИЗДАЦИ	78.121.915.364,12

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.1 - Структура издатака за дечију заштиту из буџета РС према групама издатака, 2021. (%)

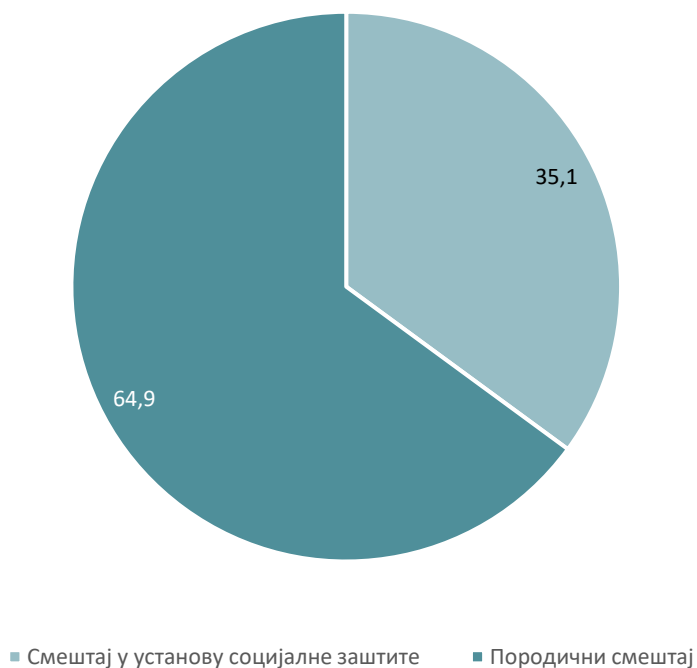
Извор: МРЗБСП

Графикон 8.2 - Структура новчаних давања за дечију заштиту из буџета РС у 2021. (%)

Извор: МРЗБСП

Графикон 8.3 - Структура издатака из буџета РС за смештај деце према врсти смештаја у 2021. (%)

Извор: МРЗБСП